

LEESKILOMETERS MAKEN MET 'RALFI'

DE MEERWAARDE VAN DE INTERVENTIEMETHODIEK 'RALFI'

Petra van Veen

**Praktijkonderzoek in het kader van het Fontys opleidingscentrum voor
speciale onderwijszorg**

Begeleid door: mw. Drs. Astrid Müller

Opleidingstraject FDSDO101220-Utrecht-dyslexiespecialist

Voorwoord

Het praktijkonderzoek wordt gedaan in het kader van de opleiding Master Dyslexiespecialist.
Het praktijkonderzoek vindt plaats van medio januari t/m mei aan de basisschool 'De Wegwijzer' te Nederhemert.

Het onderwerp van het praktijkonderzoek is een evaluatieonderzoek van de interventiemethodiek 'Ralfi'. Deze interventiemethodiek wordt vanaf september 2007 toegepast voor leeszwakke leerlingen in groep 4,5 en 6. Onderzocht wordt welke meerwaarde de interventiemethodiek 'Ralfi' biedt voor leeszwakke leerlingen. De evaluatie heeft directe relatie met mijn persoonlijke ontwikkeling binnen de school.

Een woord van dank aan onderstaande personen, waardoor het praktijkonderzoek positief verloopt en tot resultaten en conclusies mag leiden.

Met dank aan...

Mijn directeur, die mij de ruimte en tijd geeft, om het praktijkonderzoek uit te voeren.

De onderzoeksgroep, die veel informatie gegeven hebben, waaruit ik conclusies en aanbevelingen voor de toekomst kan beschrijven.

Astrid Müller, die mij in mijn onderzoek begeleid heeft.

Mijn critical friends: Petra, Merit, Irene en Hilma. Samen hebben we vele uurtjes gestoken in het eindonderzoek, waarbij we elkaar ondersteund hebben.

Nelleke, mijn zusje, en Klaas, mijn zwager, die mijn critical friends zijn geworden tijdens de laatste loodjes.

Inhoudsopgave

Voorwoord Inhoudsopgave

1. Inleiding

2. Probleemstelling

3. Verantwoording van de probleemstelling

- 3.1: Formuleren van probleemstelling
- 3.2: Operationalisatie van de probleemstelling
- 3.3: Nieuws waarde van het onderzoek
- 3.4: Theoretische relevantie
- 3.5: Praktische en maatschappelijke relevantie
- 3.6: Optimale opbrengst

4. Achtergronden en theoretisch kader

- 4.1: Onderzoeksfunctie- en strategie
- 4.2: Onderzoeksdomein
 - 4.2.1: Beschrijving van het onderzoeksdomein
 - 4.2.2: Motivatie voor de samenstelling van de onderzoeksgroep
- 4.3: Leeszwakke leerlingen binnen het onderwijs
 - 4.3.1: Oorzaken en behoeften van leeszwakke leerlingen
 - 4.3.2: Essentie van leesonderwijs aan zwakke lezers in relatie tot praktijkonderzoek
- 4.4: De meerwaarde van de interventiemethodiek voor lezen
 - 4.4.1: De niveaus waarop inspanningen plaatsvinden
 - 4.4.2: Het effectief inzetten van de interventiemethodiek
 - 4.4.3: Kenmerken van een succesvolle interventie
- 4.5: De interventiemethodiek 'Ralfi'
 - 4.5.1: Herkomst en betekenis van 'Ralfi'
 - 4.5.2: Doelgroep en indicatie
 - 4.5.3: Doel van 'Ralfi'
 - 4.5.4: Uitvoering
- 4.6: Inclusie in relatie tot het praktijkonderzoek
 - 4.6.1: De betekenis van inclusie
 - 4.6.2: Inclusie in relatie tot het praktijkonderzoek binnen 'De Wegwijzer'

5. Methode

- 5.1: Deelvragen
- 5.2: De verantwoording van de dataverzameling
 - 5.2.1: De verantwoording van deelvraag 1
 - 5.2.2: De verantwoording van deelvraag 2
 - 5.2.3: De verantwoording van deelvraag 3
 - 5.2.4: De verantwoording van deelvraag 4

- 5.3: De analyse van de data
 - 5.3.1: Citotoetsgegevens
 - 5.3.2: Enquête en interview
 - 5.3.3: Diagnostisch gesprek
- 5.4: De resultaten van het onderzoek per deelvraag
 - 5.4.1: Resultaten van deelvraag 1
 - 5.4.2: Resultaten van deelvraag 2
 - 5.4.2.1: Analyse van het enquêteformulier
 - 5.4.2.2: Analyse van het diagnostisch gesprek
 - 5.4.3: Resultaten van deelvraag 3
 - 5.4.4: Resultaten van deelvraag 4
- 5.5: Interpretatie van de resultaten

6. Conclusies en aanbevelingen

- 6.1: Conclusies en aanbevelingen op leerlingniveau
- 6.2: Conclusies en aanbevelingen op leerkrachtniveau
- 6.3: Conclusie en aanbevelingen op beleidsniveau

7. Discussie en reflectie

- 7.1: Discussie onderzoek
- 7.2: Reflectie op leerproces

Samenvatting

Literatuurlijst

Bijlagen

1. Inleiding

De inhoud van het praktijkonderzoek heeft direct te maken met mijn functie van remedial teacher (RT-er) en intern begeleider (IB-er). De inhoud van het praktijkonderzoek betreft een evaluatieonderzoek naar de meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi'.

In mijn functie van RT-er en IB-er heb ik te maken met de zorg voor leeszwakke leerlingen binnen het basisonderwijs. Binnen de basisschool 'De Wegwijzer' is in het cursusjaar 2007-2008 de interventiemethodiek 'Ralfi' geïmplementeerd voor de begeleiding van leeszwakke leerlingen. Tot nu toe is niet in kaart gebracht wat de meerwaarde, na twee en half jaar, is van de interventiemethodiek 'Ralfi' voor leeszwakke leerlingen in groep 4,5 en 6.

Persoonlijke leerpunten op het gebied van onderzoek doen, zijn:

- Koppeling maken tussen literatuurstudie en het onderzoek in de praktijk.
- Literatuurstudie op een hoger niveau 'tillen', door de eigen visie te verwoorden.
- Conclusies trekken en aanbevelingen doen voor de toekomst.
- Feedback kunnen ontvangen van en geven aan critical friends.
- Teamleden meenemen in het onderzoek.

In hoofdstuk twee wordt de probleemstelling beschreven en een tijdsplanning gemaakt voor het praktijkonderzoek.

In hoofdstuk drie wordt de probleemstelling verder geoperationaliseerd door middel van een open vraag. De nieuwsaarde en de optimale opbrengst van het onderzoek worden beschreven. Daarnaast wordt de theoretische, praktische en maatschappelijke relevantie van het onderzoek weergegeven.

In hoofdstuk vier staan de achtergronden en het theoretisch kader van het onderzoek centraal.

Daarnaast wordt de onderzoeksfunctie- en strategie beschreven met de motivatie voor de doelgroep.

Hoofdstuk vijf beschrijft, aan de hand van deelvragen, de analyse van de gegevens. De resultaten van het onderzoek worden, per deelvraag, uitgewerkt. De resultaten worden geïnterpreteerd.

Hoofdstuk zes beschrijft de belangrijkste conclusies van het onderzoek.

Hoofdstuk zeven bediscussieert het uitgevoerde onderzoek en geeft een reflectie weer op het eigen leerproces binnen het onderzoek.

2. Probleemstelling

2.1: De evaluatie van de interventiemethodiek 'Ralfi'

In het kader van mijn opleiding tot dyslexiespecialist wil ik onderzoeken wat de meerwaarde is van de interventiemethodiek 'Ralfi' (Smits & Braams, 2006). Binnen onze school wordt, sinds cursusjaar 2007/2008, 'Ralfi' ingezet als interventiemethodiek voor dyslectische en leeszwakke leerlingen.

In mijn onderzoek wil ik deze interventiemethodiek evalueren. Welke beschermende en belemmerende factoren zijn van invloed op de uitvoering van de interventiemethodiek 'Ralfi'? Hoe ervaren de leerkrachten en leerlingen de interventiemethodiek 'Ralfi'? Welke aanbevelingen, voor de optimalisering van de interventiemethodiek, komen voort uit het onderzoek?

Het onderzoek naar de meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi' wordt uitgevoerd in groep 4,5 en 6 van de basisschool 'De Wegwijzer' te Nederhemert.

De uitvoering van het onderzoek vindt plaats in de maanden maart en april 2010.

De onderzoeksgroep bestaat uit:

- 10 leerlingen uit groep 4, 5 en 6. Er is onderscheid in sekse en leeftijd. Het gaat om leeszwakke leerlingen.
- Twee leerkrachten uit groep 4, twee leerkrachten uit groep 5.
- De Intern begeleider (IB-er) van de midden- en bovenbouw
- De Remedial teacher (RT-er) van de midden- en bovenbouw
- Onderwijsassistent (OA)
- Directeur

Tijdens de uitvoering van het onderzoek worden de toetsresultaten van de leerlingen geanalyseerd. Er wordt onderzocht welke factoren van invloed zijn op de toetsgegevens van de leerlingen. Er wordt met de leerlingen een diagnostisch gesprek gehouden. Er wordt een enquête verspreid onder de leerkrachten, onderwijsassistent, RT-er. Er wordt een interview gehouden met de directeur en een zelfreflectiegesprek met de IB-er/ RT-er.

De resultaten van het onderzoek hebben tot gevolg dat er een helder zicht komt op de meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi'. Dit leidt tot aanbevelingen, op beleidsmatig niveau, voor het leesonderwijs, met als doel: verbetering.

2.2: Onderzoeksplanning

Januari 2010	- nadenken over en beschrijven van probleemstelling (hoofdstuk 2)
Februari 2010	- literatuur verzamelen - onderzoeksgroep samenstellen
Maart 2010	-verantwoording probleemstelling (hoofdstuk 3) - toetsresultaten analyseren - informeren team middels vergadering - enquête verspreiden onder de leerkrachten en verwerken. - diagnostisch gesprek plannen en voorbereiden. - literatuurstudie
April 2010	- start diagnostisch gesprek met de leerlingen - plannen van een presentatie aan het team - interview met directeur en IB-er/RT-er - afronden literatuurstudie
Mei 2010	- formuleren van conclusies en aanbevelingen - 18 mei: presentatie naar aanleiding van het evaluatie-onderzoek

3. Verantwoording probleemstelling

In hoofdstuk drie wordt de probleemstelling geformuleerd en verantwoordt.

3.1: Formuleren van probleemstelling

Mijn probleemstelling, geformuleerd middels een open vraag, is:

Wat *is*, na **twee en een half jaar**, de **gebleken meerwaarde** van de **interventiemethodiek 'Ralfi'** voor **leeszwakke leerlingen** uit **groep 4, 5 en 6** op **basisschool De Wegwijzer te Nederhemert**?

3.2: Operationalisatie van de probleemstelling

Met **twee en een half jaar** wordt de periode bedoeld, vanaf september 2007 tot en met februari 2010, dat er leesinterventie gegeven is met hulp van de interventiemethodiek 'Ralfi'.

Het onderzoek wijst de **gebleken meerwaarde** van de leesinterventiemethodiek 'Ralfi' uit. Dit kan kwantitatief en kwalitatief onderzocht worden vanaf schooljaar 2007/2008, omdat er vanaf dat cursusjaar is gewerkt met de interventiemethodiek.

Met de **interventiemethodiek** wordt het leesinterventieprogramma van Anneke Smits en Tom Braams bedoeld, zoals beschreven in het boek 'Dyslectische kinderen leren lezen'. Het gaat hier om individuele, groepsgewijze en klassikale werkvormen voor de behandeling van leesproblemen (Smits&Braams, 2006).

'**Ralfi**' is een hulpprogramma dat bedoeld is voor zeer zwakke lezers in groep 4 tot en met 8. Deze kinderen beheersen de elementaire leeshandeling. Het centrale doel is het verbeteren van de vloeïendheid van het lezen en daarmee het leesniveau (www.rafilezen.nl).

Met **leeszwakke leerlingen** worden leerlingen bedoeld, die tot de "25% laagst scorende groep" behoren, gebaseerd op de landelijk norm zoals gehanteerd binnen Cito. In tegenstelling tot dyslectische lezers gaan zwakke lezers vooruit in hun leesontwikkeling (Leij, 2003).

3.3: Nieuws waarde van mijn onderzoek

De nieuws waarde van mijn onderzoek richt zich op de meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi' op lange termijn. De onderzoeksgroep bepaalt sterk de uitkomst van mijn onderzoek. Vanuit de resultaten van de onderzoeksgroep worden er aanbevelingen gegeven, zodat het leesonderwijs zal verbeteren. Het onderzoek zal positieve gevolgen hebben voor zowel de leerkrachten als de leerlingen, omdat het onderzoek zal leiden tot verbeterpunten.

3.4: Theoretische relevantie

Het protocol leesproblemen en Dyslexie is bedoeld om leerkrachten in het primair onderwijs een houvast te geven bij het vroegtijdig onderkennen en aanpakken van leesproblemen. Hoe eerder een leesprobleem onderkend is, hoe groter de kans is dat een interventiemethodiek meerwaarde heeft (Wentink & Verhoeven, 2003)

Mijn onderzoeksvraag is gericht op de gebleken meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi'. De schrijvers van het boek 'Dyslectische kinderen leren lezen' richten zich op het geven van goed leesonderwijs door middel van effectieve behandelingsprogramma's (Smits&Braams, 2006).

Een interventiemethodiek heeft, volgens de schrijvers van het boek 'Dyslectische kinderen leren lezen', kans van slagen, als deze methodiek:

- vroegtijdig ingezet wordt
- intensief is
- lang genoeg duurt.
- zich duidelijk richt op ontwikkelingsdoelen

Bij de interventiemethodiek 'Ralfi' gaat het in de eerste plaats om het verbeteren van leesvloeiendheid. Hierbij kan de tekst van de zaakvakken ingezet worden. Op deze manier vindt er een transfer plaats vinden tussen technisch lezen en de zaakvakken.

Mijn onderzoek richt zich op de meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi' voor leeszwakke leerlingen.

3.5: Praktische en maatschappelijke relevantie

Lezen is, voor de grootste gemene deler, een vaardigheid, die aangeleerd moet worden. Andere vaardigheden worden ontwikkelt in de 'natuurlijke opvoedingssituatie', bijvoorbeeld het leren praten. De vaardigheid 'lezen' wordt voornamelijk ontwikkeld binnen school. De leerling leert dat spreektaal, waarmee het dagelijks te maken heeft, naast betekenis ook een structuur heeft (Leij, 2003).

De bedoeling van het onderwijs in technisch lezen is dat de lezer de leestechneik zodanig gaat beheersen, dat functionele toepassing binnen de maatschappij mogelijk wordt. Het perspectief van technisch leren lezen kent een functionele toepassing. De leerling gaat zich, in de toekomst, als een geletterd persoon gedragen in de maatschappij. Functionele geletterdheid is het einddoel. Functionele geletterdheid is als volgt te omschrijven: een persoon is in staat zijn taken, die voor een gewenste deelname aan de huidige maatschappij minimaal vereist zijn, te kunnen uitvoeren (Leij, 2003).

Hierboven is beschreven wat het functionele doel is van technisch leren lezen. Er zijn leerlingen die langdurig moeite hebben met technisch lezen. Een laag technisch leesniveau heeft gevolgen voor het succesvol doorlopen van het basisonderwijs. Hierdoor worden de kansen op een rijk ontwikkelingsperspectief ernstig belemmerd. Een interventiemethodiek, zoals Ralfi, kan zwakke lezers, die dreigen vast te lopen in hun leesontwikkeling, alsnog tot lezen brengen (Wentink&Verhoeven, 2003). Zo zijn zij zelfredzaam, op het gebied van functionele geletterdheid.

3.6: Optimale opbrengst

De belangrijkste uitkomst van mijn onderzoek is dat de interventiemethodiek 'Ralfi' een meerwaarde heeft voor het leesonderwijs. De interventiemethodiek 'Ralfi' blijft een vast onderdeel in de begeleiding van zwakke lezers uitmaken. De verbeterpunten, die uit het onderzoek komen, worden, met positief gevolg, ingevoerd.

4. Achtergronden en theoretisch kader

In hoofdstuk vier wordt beschreven wat bekend is, vanuit de literatuur, over de probleemstelling: Wat is, na twee en een half jaar, de gebleken meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi' voor leeszwakke leerlingen uit groep 4, 5 en 6 op basisschool De Wegwijzer te Nederhemert? Daarnaast wordt inclusie in relatie tot het praktijkonderzoek beschreven.

4.1: Onderzoeksfunctie- en strategie

In het onderzoek wordt onderzocht wat, na twee en een half jaar, de gebleken meerwaarde is van de interventiemethodiek 'Ralfi' voor leeszwakke leerlingen uit groep 4, 5 en 6 op basisschool 'De Wegwijzer' te Nederhemert. Om de meerwaarde te onderzoeken van de interventiemethodiek 'Ralfi' moet duidelijk zijn wat de beginsituatie is.

Toen de onderzoeker (RT-er/ IB-er) drie jaar geleden kwam werken op 'De Wegwijzer' is er gericht nagedacht over het verbeteren van het leesonderwijs aan leeszwakke leerlingen. De kinderen gaven aan het lezen saai te vinden. Iedere leerkracht vulde het leesonderwijs naar eigen inzicht in. Vanuit het team was er behoefte aan het werken met behulp van een gerichte methodiek. De, veelal, jonge leerkrachten gaven zelf aan behoefte te hebben aan tips. Ze signaleerden veel 'uitval' op de leesresultaten. Ook wordt er niet gewerkt met een methode voor technisch lezen.

De meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi' wordt onderzocht met een evaluatieonderzoek van het proces van het werken met de interventiemethodiek 'Ralfi'. De functie van het onderzoek is, om het leesonderwijs beter en sterker te maken.

4.2: Onderzoeksdomein

In deze paragraaf wordt het onderzoeksdomein beschreven en de motivatie voor de samenstelling van de onderzoeksgroep.

4.2.1: Beschrijving van het onderzoeksdomein

Het onderzoek vindt plaats aan de basisschool 'De Wegwijzer' te Nederhemert. Het is een echte 'dorpsschool'. Het leerlingaantal bedraagt 196 leerlingen. Veel van de leerlingen zijn afkomstig uit tuindersgezinnen. De groepen binnen de school zijn georganiseerd door middel van leerstofjaargroepen. Het team van de Wegwijzer bestaat uit ongeveer 15 collega's. De missie van de school is zoveel mogelijk kinderen binnen de groepen op te vangen door middel van adaptief onderwijs. De school probeert door te differentiëren zoveel mogelijk aan te sluiten bij de onderwijsbehoeften van de leerlingen. Tot groep 5 wordt getracht de leerlingen zoveel mogelijk het aanbod van de klas te laten volgen. Vanaf groep 5 kunnen de kinderen een eigen leerlijn krijgen. Er wordt daarbij zoveel mogelijk naar de onderwijsbehoeften van de leerling te kijken. Sommige leerlingen, voornamelijk degenen die aan de 'onderkant' uitvallen, worden op eigen leerlijn gezet. Deze komen dan in de RT- zorggroep, hetgeen georganiseerd wordt door middel van zorgarrangementen. Dit gebeurt voornamelijk op de hoofdvakken rekenen en taal. Er is een IB-er voor de onderbouw en er is een RT-er/ IB-er voor de midden- en bovenbouw.

'De Wegwijzer' is een school voor christelijk basisonderwijs in Nederhemert. In het klimaat van de school komt tot uitdrukking dat de Bijbel centraal gesteld wordt in het onderwijs. Er wordt, vanuit de identiteit van de school, vormgegeven aan de kwaliteit van het onderwijs.

De onderzoeksgroep bestaat uit:

- de leerlingen van groep 4,5 en 6
- de leerkrachten van groep 4 en 5
- de RT-er/ IB-er van de midden- en bovenbouw
- de OA
- de directie.

In groep 4 wordt er lesgegeven door twee leerkrachten. Beiden werken vijftig procent en wisselen elkaar op vrijdag wekelijks af. In groep 5 wordt er lesgegeven door twee leerkrachten. Één leerkracht werkt vier dagen. De andere leerkracht werkt op woensdag in groep 5 en is de andere dagen RT-er/ IB-er van de midden- en bovenbouw. De leerkracht van groep 6 geeft geen Ralfi. De interventie wordt uitgevoerd door de RT-er. Deze leerkracht behoort niet tot de onderzoeksgroep.

Drie leerlingen uit groep 4, drie leerlingen uit groep 5 en drie leerlingen uit groep 6 behoren tot de onderzoeksgroep.

4.2.2: Motivatie voor de samenstelling van de onderzoeksgroep

De motivatie voor de samenstelling van de onderzoeksgroep heeft direct te maken met mijn onderzoeksvraag. Omdat er sprake is van een evaluatieonderzoek is het een brede onderzoeksgroep, die kwantitatief en kwalitatief onderzocht wordt. Kwantitatief onderzoek heeft te maken met de analyse van de toetsresultaten van de leerlingen. Kwalitatief onderzoek heeft te maken met de taakgerichtheid en motivatie van de leerlingen, de werkwijze van de leerkrachten en de evaluatie van het implementatietraject door de directeur en de IB-er/RT-er. Leerlingen, leerkrachten, remedial teacher, onderwijsassistent, intern begeleider en het managementteam maken deel uit van het onderzoek.

4.3: Leeszwakke leerlingen binnen het onderwijs

In de onderzoeksvraag gaat het om de gebleken meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi' voor leeszwakke leerlingen. Wat zijn de oorzaken en behoeften van leeszwakke leerlingen? Wat is de essentie van leesonderwijs aan leeszwakke leerlingen in relatie tot mijn praktijkonderzoek?

In deze paragraaf worden deze twee vragen verder uitgewerkt.

4.3.1: Oorzaken en behoeften van leeszwakke leerlingen

Veel leesproblemen, zo stelt Vernooy (2006) worden veroorzaakt door zaken, zoals:

- het ontbreken van doelgericht leesonderwijs,
- onvoldoende expliciete instructie,
- het werken met slechte methoden,
- leesmethoden niet volledig behandelen,
- onvoldoende tijd aan lezen besteden,
- zwakke lezers niet meer tijd geven,
- geen of ineffektieve differentiatie (bijvoorbeeld niveaulezen),
- maar ook dikwijls aan het ontbreken van een goede leesdeskundigheid bij de leerkrachten.

Bij de kwaliteitsproblemen hoort mede de onvoldoende aandacht in veertig procent van de kleutergroepen voor zaken als fonologische vaardigheden en letterkennis die voor het leren lezen van belang zijn, aldus Vernooy (2006).

Van der Leij (2003) geeft in een opsomming weer waaraan leerlingen met leesproblemen behoefte hebben:

- extra effectieve leertijd
- activering van het leergedrag
- ondersteuning van de motivatie en de perceptie van eigen kunnen
- expliciete instructie van (deel)vaardigheden

- gefaseerde begeleiding waarin het accent verschuift van instructie via begeleide oefening naar zelfregulatie.

Vernooy (2006) benadrukt net als Van der Leij (2003) dat zwakke lezers vooral behoefte hebben aan expliciete directe instructie, waarbij veel interactie plaats heeft tussen de leerkracht en de leerlingen en waarbij sprake is van veel concrete feedback. Ook moet zoveel mogelijk worden voorkomen, dat er door het inzetten van ander, zogenaamd orthotheekmateriaal bij zwakke lezers "cognitieve verwarring" of "dubbel leren" optreedt (Westwoord 1997; Stahl 1997)¹. Ook Smits (2006) stelt nadrukkelijk dat het juist aanbeveling verdient zoveel mogelijk binnen de methode te werken (Maas & Muijt, 2010)

4.3.2: Essentie van leesonderwijs aan zwakke lezers in relatie tot praktijkonderzoek

De essentie voor leesonderwijs aan zwakke lezers is, volgens de onderwijsinspectie (2009), terug te voeren op '*extra effectieve taakgerichte en motiverende instructie van de leerkracht*' en '*het voorkomen van cognitieve verwarring*'.

De literatuur geeft hiermee inhoudelijke argumenten in handen voor dit praktijkonderzoek naar het effect van de interventiemethodiek 'Ralfi', omdat:

- a. dit leesinterventieprogramma uitgaat van extra instructie door de leerkracht (Uitbreiden en maximaliseren taakgerichte tijd ingevuld door zo min mogelijk verschillende begeleiders) en
- b. dit de mogelijkheid biedt aan te sluiten bij en (eventueel) gebruik te maken van de leesmethode waarmee in de groep wordt gewerkt.

De leerkracht doet ertoe en speelt een cruciale rol bij het leren lezen. En vooral een leerkracht die aandacht besteedt aan verschillen tussen leerlingen in leesontwikkeling. Het onderkennen van en het effectief omgaan met de verschillen is volgens de onderwijsinspectie (2009) een belangrijke leerkrachtvaardigheid (Maas & Muijt, 2010)

4.4: De meerwaarde van de interventiemethodiek voor lezen

De niveaus, waarop inspanningen plaatsvinden, bepalen de meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi' op de leesresultaten. Daarnaast is het van belang dat de interventiemethodiek effectief ingezet wordt en de kenmerken bevat van een succesvolle interventiemethodiek. Hieronder worden genoemde onderwerpen verder uitgewerkt.

4.4.1: De niveaus waarop inspanningen plaatsvinden

Om problemen met leren lezen met behulp van een interventiemethodiek te verminderen en als einddoel op te heffen, zijn inspanningen nodig van zowel de 'zorgleerling' als van anderen, zoals klasgenoten, leerkrachten, externe instanties en ouders.

Leerlingen maken deel uit van een systeem van betrokken personen en instanties. Daarin kunnen verschillende niveaus onderscheiden worden, namelijk: het niveau van ouders, klas en school en het bovenscholse niveau. Waarbij enerzijds de leerlingen de omgeving beïnvloeden. Anderzijds beïnvloedt de omgeving de leerling.

De inspanningen, die nodig zijn om resultaat te zien van de interventiemethodiek voor lezen, zijn veelzijdig.

- De leerkracht levert zijn inspanning.

Hierbij moet de leerkracht steun ontvangen van de leden van zijn team om de interventiemethodiek op de juiste wijze in te zetten. De interventiemethodiek moet schoolbreed gedragen worden. De school moet voldoende middelen, tijd, scholing en begeleiding ter beschikking stellen om de implementatie van een interventiemethodiek goed te laten verlopen (Taal & Snellings, 2009).

- De leerling moet zijn inspanning leveren.

¹ K. Vernooy verwijst naar deze literatuur in zijn artikel 'Instructie en risicolezers', 2006.

Hierbij verschillen leerlingen van elkaar in hun taalvaardigheid, op het gebied van mondelinge taalvaardigheid, fonemisch bewustzijn, ervaringen met geschreven taal, woordenschatontwikkeling, leesvaardigheid, schrijfvaardigheid, spelvaardigheid, intelligentie en motivatie. Deze verschillen worden veroorzaakt door factoren, die binnen en buiten de leerling liggen (Taal& Snellings, 2009). Het is de laatste jaren steeds duidelijker geworden dat de leesontwikkeling vooral afhankelijk is van de relatie en de communicatie tussen leerkracht en leerlingen (Vernooy, 2005). Er moet dus sprake zijn van een goede afstemming tussen leerkracht en leerling.

4.4.2: Het effectief inzetten van de interventiemethodiek

Bij het inzetten van een interventiemethodiek gaat het om de effectiviteit. De effectiviteit van de interventiemethodiek wordt enerzijds bepaald door vakinhoudelijke en methodische aspecten en anderzijds door de manier waarop de leerkracht omgaat met de verschillen tussen leerlingen. Omgaan met verschillen is een complex fenomeen. Het gaat erom dat de leerkracht rekening kan houden met de verschillen tussen leerlingen en die tot uitdrukking laat komen in zijn lesgeven en instructie. Door continu bezig te zijn met het omgaan met verschillen, realiseert de leerkracht betere leesresultaten voor alle leerlingen, dus ook voor zwakke lezers (Vernooy, 2005). Daarom is het belangrijk om doelen te stellen voor het effectief inzetten van een interventiemethodiek. Zo is het voor een school duidelijk wat zij haar leerlingen wil leren en welke resultaten zij wil bereiken. Door hoge doelen te stellen, laat een school zien, dat zij hoge verwachtingen hebben van de leerling en dat ze beschikken over de kwaliteiten om de doelen te behalen. Om het gestelde einddoel te behalen, moet de school tussendoelen stellen voor de verschillende leerjaren.

Het is van belang dat de school een goede kijk heeft op de begeleiding van zwakke lezers. Zwakke lezers moeten meer instructie- en leertijd krijgen dan de gemiddelde of goede lezer (Vernooy, 2005). De kwaliteit van de instructie van de leerkracht is cruciaal. De leerkracht geeft naast groepsinstructie aan alle kinderen, verlengde instructie aan zwakke lezers (eventueel met behulp van een RT-er of OA). De computer kan effectief ingezet worden als uitbreiding van de leertijd. Convergente differentiatie is van belang om er doelgericht naar te streven alle leerlingen in de groep minstens het minimumdoel te laten bereiken. Convergente differentiatie is erop gericht de kloof tussen goede en zwakke lezers te dichten (Filipiak, 2007). De manier van groeperen van leerlingen is van invloed op de onderwijsresultaten van met name de zwakke lezers. Voor zwakke lezers is het van belang dat zij, aanvullend op de groepsinstructie, extra, intensieve instructie krijgen in een kleine, homogene groep. Leerlingen moeten actieve lezers worden. Dit betekent dat er sprake is van een optimale, taakgerichte leertijd. Daarnaast zijn leerlingen betrokken en gemotiveerd. Als leerlingen onvoldoende betrokken zijn, leidt dit tot een afname van taakgerichte leertijd en motivatie.

Het is belangrijk om vroegtijdig leesproblemen te signaleren. Als leesproblemen te laat gesignaleerd worden, kan dat ernstige gevolgen hebben voor de leerling. De leesontwikkeling van deze leerlingen raakt steeds meer achter. Dit heeft gevolgen voor het maatschappelijk functioneren. Daarom is het van belang om de leesontwikkeling van de leerlingen goed te volgen. Dit maakt duidelijk of de leerlingen de gestelde doelen behalen, of de leerlingen profiteren van het onderwijs en de extra hulp en of de instructie van de leerkracht effectief is (Filipiak, 2007). Regelmatige evaluatie is nodig om vast te stellen of de wijze waarop er omgegaan wordt met verschillen in het leesonderwijs effectief is (Vernooy, 2005).

Bovenstaande factoren zijn van invloed op de effectiviteit van het inzetten van de interventiemethodiek. De belangrijkste directe factor is de instructie van de leerkracht. Daarmee staat of valt het effect van de interventiemethodiek. Indirecte factoren hebben meer te maken met het onderwijsleerklimaat rondom lezen. Om een interventiemethodiek effectief in te zetten, moeten bovengenoemde aspecten aanwezig zijn.

4.4.3: Kenmerken van een succesvolle leesinterventie

Een succesvolle leesinterventie wordt gekenmerkt door verschillende gemeenschappelijke eigenschappen. Hieronder worden achtereenvolgens deze eigenschappen beschreven.

- De duur van de interventie is intensief, dat betekent dat de interventie gedurende het hele jaar (of een gedeelte daarvan) dagelijks ingezet wordt.
- De instructietijd is voor zwakke lezers verlengd.
- Het lezen van een tekst staat centraal. Een zinvolle tekst wordt gelezen en herlezen. Hierbij is het belangrijk dat de tekst uitdagend en motiverend is voor de leerlingen.
- Er vindt oefening plaats op woordniveau, waarbij er soms specifieke decodeerstrategieën aangeleerd worden.
- Schrijven is een belangrijk onderdeel binnen een interventie.
- Er is binnen de interventie ruimte gepland voor vorderingenonderzoek (Desoete e.a, 2009).

Een succesvolle leesinterventie moet de hierboven beschreven kenmerken bevatten (Smits & Braams, 2006)

4.5: De interventiemethodiek 'Ralfi'

Ralfi is een interventiemethodiek voor zwakke lezers. Uit de komende paragraaf zal blijken dat de interventiemethodiek 'Ralfi' voldoet aan de kenmerken van een succesvolle leesinterventie, die beschreven zijn in 4.4.3.

4.5.1: Herkomst en betekenis van 'Ralfi'

De letters 'Ralfi' zijn niet willekeurig gekozen (Smits & Braams, 2006)). Elke letter staat voor een principe dat van groot belang is bij het toepassen van deze interventiemethodiek. Hieronder worden de letters kort toegelicht.

R=Repeated: herhaald lezen met tussenpozen:

A=Assisted: ondersteund door voorlezen-voorzeggen en bijwijzen

L=Level: inzetten op een hoog niveau. (leeftijdsadequaat)

F=Feedback: directe neutrale feedback bij fouten, maar ook toegespitste positieve feedback

I=Interactie: enthousiaste interactie over de inhoud

4.5.2: Doelgroep en indicatie

De doelgroep van 'Ralfi' zijn de zeer zwakke lezers in groep 4 tot en met 8.

Het interventieprogramma is primair ontworpen voor het groepsgewijs gebruik binnen het speciaal basisonderwijs, maar het kan ook succesvol gebruikt worden binnen andere settings. Andere settings zijn: RT-praktijk en het basisonderwijs. Er zijn specifieke indicaties voor de toepassing van 'Ralfi'.

Hieronder zijn deze indicaties beschreven. Ralfi is bedoeld voor leerlingen:

- Die de spellende leeshandeling (grotendeels) beheersen maar die langdurig veel te traag blijven lezen.
- Waarbij het lezen niet versnelt en automatiseert. Bij wie het AVI niveau (vrijwel) blijft stilstaan; de vorderingen beslaan minder dan 2 AVI instructieniveaus per jaar.
- Waarbij herhaalde presentatie van korte, op elkaar gelijkende woorden, vaak niet of nauwelijks leidt tot verbetering van het lezen van de betreffende woorden.
- Bij wie het opvallend is dat vaak langere woorden met een complexe orthografische structuur minder problemen opleveren dan korte woorden.
- Die AVI 1 Instructieniveau hebben behaald. Zelfs voor kinderen die dit niveau op tempo niet halen, maar wel voor wat betreft de foutennorm, is Ralfi geschikt (Smits & Braams, 2006)).

4.5.3: Het doel van 'Ralfi'

Het doel van het inzetten van de interventiemethodiek 'Ralfi' is om de leesvaardigheid te verbeteren bij kinderen, bij wie het lezen niet versnelt of automatiseert (Jongbloed, 2009)

4.5.4: Uitvoering

'Ralfi' wordt volgens een fasenmodel uitgevoerd. De nadruk, qua tijdsbesteding, ligt op de fases, waarin een tekst door de kinderen gelezen wordt.

De lessen duren minimaal twintig minuten en maximaal dertig minuten. Het programma bevat minimaal vier sessies per week. Als resultaat uitblijft, wordt de frequentie opgevoerd naar vijf tot tien keer per week. Bij deze hoge frequentie ligt de nadruk op fase 3 en fase 5.

Het fasenmodel van één sessie ziet er als volgt uit:

Fase 1: oriëntatie op het nieuwe stuk tekst. Dit gebeurt alleen tijdens de eerste sessie van de serie van vier of vijf sessies.

Fase 2: er wordt aandacht besteed aan de woordenschat en het decoderen van twee of drie langere woorden uit de tekst. Hierbij gaat het om het nauwkeurig volgen van de CUVAR- stappen. CUVAR staat voor:

- CU: context en uitleg, waarbij aan de hand van de context van het verhaal de betekenis van het woord wordt uitgelegd. Daarna zeggen de kinderen het woord na. Dit vindt plaats in sessie 1 van de serie.
- V: variatie, waarbij de leerkracht het woord zegt binnen verschillende contexten. Dit vindt plaats in sessie 2 van de serie.
- A: aanvulzin, waarbij de leerkracht een aanvulzin zegt met het te leren woord. Deze aanvulzin moet op veel verschillende manieren kunnen worden afgemaakt. Dit vindt plaats in sessie 3,4 en 5.
- R: registratie, waarbij de leerkracht het woord op bord schrijft. Iedere keer als een leerling het woord zelf actief gebruikt in een zin, komt er een streepje achter het woord. Dit vindt de hele week plaats.

Fase 3: voorlezen van de tekst (alle sessies) en interactie (alleen tijdens de eerste sessie). Tijdens het voorlezen van de tekst leest de leerkracht de tekst hardop en vloeiend voor. De kinderen lezen mee.

Fase 4: koorlezen, waarbij de leerkracht en de kinderen de tekst in koor lezen.

Fase 5: duolezen, waarbij de tekst in duo's gelezen wordt. De twee leerlingen zitten naast elkaar en lezen vanaf één tekstblad.

fase 6: feedback, waarbij de leerkracht met de leerlingen hun eigen lezen evalueert.

Iedere Ralfi-sessie wordt afgesloten met voorlezen (Smits & Braams, 2006).

4.6: Inclusie in relatie tot het praktijkonderzoek

In de komende paragraaf wordt eerst de betekenis van inclusie uitgediept en daarna wordt er een lijn getrokken naar het praktijkonderzoek.

4.6.1: De betekenis van inclusie

Tijdens een conferentie over passend onderwijs stelt De Vries (2009) de volgende vraag: Gaat de zorg naar het kind of gaat het kind naar de zorg, wie gaat er in de bus (Vries, 2009)?

Inclusie begint niet met idealisme, maar met het besef van recht op gelijke behandeling en heeft alles te maken met identiteit. Basisschool 'De Wegwijzer' is een school met een christelijke identiteit.

De uitgangspunten van inclusie zijn:

- We gaan van een medisch model naar een sociaal model.
- Ieder kind heeft recht op onderwijs in zijn/haar omgeving.

Een kind heeft vier cirkels om zich heen. De eerste cirkel is zijn familie; de tweede cirkel zijn de beste vrienden; de derde cirkel zijn de mensen, die ze regelmatig zien; de vierde cirkel zijn de betaalde mensen, die ze zien.

Een kind, die een gewone plek in de samenleving heeft, heeft veel vrienden en weinig betaalde hulpkrachten. Een kind met een beperking heeft weinig vrienden en veel betaalde hulpkrachten. In de Verenigde Staten, Italië en de Scandinavische landen bestaat al veel langer de traditie van inclusief onderwijs. Wetenschappelijk onderzoek laat zien dat het onderwijssysteem kwalitatief beter wordt en dat alle leerlingen ervan profiteren. Veel deskundigen in Nederland pleiten daarom al jaren voor een beleidsverandering op dit terrein.

Uit een Canadees onderzoek blijkt wat de gevolgen zijn van inclusief onderwijs. Als inclusie toeneemt, zullen er meer Special Education Needs (SEN)-leerlingen een betaalde baan krijgen. Het inkomen wordt hoger van deze leerlingen. Steeds meer SEN-leerlingen sluiten hun schoolloopbaan af met een diploma. Ook zal de gezondheid en het welbevinden van deze leerlingen omhooggaan.

De voorwaarden voor inclusie binnen het reguliere onderwijs, zijn:

- Kwalitatief leiderschap.
- Er is een duidelijke visie op het onderwijs.
- De medewerkers zijn kwalitatief.
- Inclusie is een zaak van de hele school.

Het belang van inclusie is, volgens De Vries (2009):

- De kinderen krijgen een betere voorbereiding op de maatschappij
- Iedereen wordt er uiteindelijk beter van
- Het pestgedrag zal afnemen

In Nederland worden voorbereidingen gemaakt voor het passend onderwijs, waarbij men uitgaat van een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor onderwijs aan kinderen met een hulpvraag.

Daarbij is er ook sprake van een beperkte mate van het voortbestaan van het speciaal onderwijs.

Gevarieerd onderwijs past binnen inclusief onderwijs, waar uitgegaan wordt van het recht van alle kinderen op passend onderwijs. Inclusief onderwijs, ieder op zijn/haar niveau.

Ieder kind wordt gezien als een mens met waarde. Alle leerlingen en volwassenen stimuleren elkaar tot actief leren.

Hierin wordt duidelijk dat binnen het onderwijs ook de leerling welkom is, die meer begeleiding nodig heeft.

Het doel van goed onderwijs is om samen met ouders, volwassenen en kinderen binnen een school te werken aan een optimale leerervaring op cognitief en sociaal terrein. Onderwijs bereidt voor op een volwassenheid, waarin zowel plaats is voor persoonlijk presteren als voor zaken als onderling respect, invoelend vermogen, tolerantie, eerlijkheid en verantwoordelijkheid.

Het is belangrijk dat binnen het onderwijs nagedacht wordt over de plek van de zwakke lezer. Hoe welkom is deze leerling? Welke kansen worden deze leerling geboden, om optimaal te kunnen functioneren? Het is belangrijk dat ook hierin nagedacht wordt over aanbieder van leerstof op hun eigen niveau binnen hun school (www.passendonderwijs.nl).

4.6.2: Inclusie in relatie tot het praktijkonderzoek binnen 'De Wegwijzer'

Binnen 'De Wegwijzer' wordt het adaptief onderwijs, aangepast aan de identiteit van onze school, ingevoerd. In de schoolgids (Toom, 2009) staat beschreven dat het accent hierbij ligt op 'verantwoord omgaan met verschillen tussen leerlingen'. Om zo verantwoord mogelijk om te gaan met verschillen, is er een RT-er en OA verbonden aan de school.

Het zorgbeleid van 'De Wegwijzer' is er op gericht om zo min mogelijk kinderen door te verwijzen naar speciaal basisonderwijs. Er zijn zorgarrangementen voor kinderen met een eigen leerlijn voor rekenen en spelling. Zwakke lezers worden intensief begeleid met een interventiemethodiek, zoals 'Ralfi'. Er wordt passend onderwijs gegeven. Hierbij doet basisschool 'De Wegwijzer', zoveel als in het vermogen ligt, recht aan ieder kind.

5. Methode

Het praktijkonderzoek is gericht op de evaluatie van de interventiemethodiek 'Ralfi' voor leeszwakke leerlingen. In hoofdstuk vijf worden, aan de hand van deelvragen, de gegevens geanalyseerd. De resultaten van het onderzoek worden, per deelvraag, uitgewerkt. Er wordt geïnterpreteerd in hoeverre de resultaten betrouwbaar en valide zijn.

5.1: Deelvragen

Vanuit onderstaande probleemstelling worden de deelvragen geformuleerd.

Wat is, na twee en een half jaar, de gebleken meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi' voor leeszwakke leerlingen uit groep 4, 5 en 6 op basisschool De Wegwijzer te Nederhemert?

De deelvragen zijn, als volgt, geformuleerd:

1. Zijn de leesresultaten van leeszwakke leerlingen omhooggegaan door het gebruik van de interventiemethodiek 'Ralfi'?
2. Welke beschermende en belemmerende factoren beïnvloeden het handelen van leerkrachten en het leesproces van leeszwakke leerlingen met betrekking tot de interventiemethodiek 'Ralfi'?
3. Welke bijdrage levert de directie en IB-er/ RT-er met betrekking tot de meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi'?
4. Wat betekent de uitkomst van deelvraag één, twee en drie van het onderzoek voor de meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi'.

5.2: Verantwoording van de dataverzameling

In deze paragraaf worden de deelvragen verder uitgewerkt en verantwoordt.

5.2.1.: Verantwoording van deelvraag 1

Zijn de leesresultaten van leeszwakke leerlingen omhooggegaan door het gebruik van de interventiemethodiek 'Ralfi'?

De toetsresultaten van 9 leerlingen worden geanalyseerd (zie bijlage 1). Tijdens de analyse van de toetsresultaten wordt gebruik gemaakt van:

- De citotoets Avi; vanaf cursusjaar 2009 - 2010 wordt er gebruik gemaakt van de nieuwe avi (zie bijlage 2). Avi is een citotoets, waarbij er een analyse gemaakt kan worden van een formele voortgangsbeschrijving. Avi is het meest geschikt voor het beschrijven van de voortgang. Cito- Drie minuten toets is minder geschikt, omdat de voornaamste resultaten bij zwakke lezers meestal geboekt wordt op tekstniveau en niet op woordniveau (Smits & Braams, 2006). De vraag is positief beantwoord als de leesresultaten van de leeszwakke leerlingen minimaal twee avi-niveaus omhoog is gegaan (Smits & Braams, 2006).

Bij deelvraag 1 worden de factoren, die van invloed zijn op de toetsresultaten, buiten beschouwing gelaten. In deelvraag 2 komen de beïnvloedende factoren aan de orde.

5.2.3.: Verantwoording van deelvraag 2

Welke beschermende en belemmerende factoren beïnvloeden het handelen van leerkrachten en het leesproces van leeszwakke leerlingen met betrekking tot de interventiemethodiek 'Ralfi'?

Er zijn beschermende en belemmerende factoren van invloed op het handelen van de leerkracht en het leesproces van de leeszwakke leerling. Welke factoren zijn dat? Door het houden van een enquête (zie bijlage 3 en 4) onder de leerkrachten, RT-er en onderwijsassistent en het voeren van een diagnostisch gesprek (zie bijlage 5) met leerlingen wordt deze deelvraag beantwoord.

5.2.3.: Verantwoording van deelvraag 3

Welke bijdrage levert de directie en IB-er/ RT-er met betrekking tot de meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi'?

De directie en IB-er/ RT-er leveren een bijdrage aan de meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi'. Door een interview met de directeur (zie bijlage 6) en een zelfreflectie gesprek met de onderzoeker, tevens IB-er/ RT-er (zie bijlage 7) wordt duidelijk welke bijdrage de directeur en IB-er/ RT-er leveren met betrekking tot de meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi'.

5.2.4.: Verantwoording van deelvraag 4

Wat betekent de uitkomst van deelvraag één, twee en drie van het onderzoek voor de meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi'.

Door het analyseren van de data wordt duidelijk wat de meerwaarde is van de interventiemethodiek 'Ralfi'. De resultaten van deelvraag 4 worden ingezet om het leesonderwijs beter en sterker te maken.

5.3: De analyse van de data

In deze paragraaf wordt weergegeven op welke manier de data geanalyseerd zal worden.

5.3.1: Citotoetsgegevens

De citotoetsgegevens van de leerlingen worden, per leerling, gerangschikt in een tabel (zie bijlage 1). Het doel van de analyse van de citogegevens is om de leesontwikkeling van de zwakke lezers te evalueren. En daarbij zicht te krijgen of de interventiemethodiek 'Ralfi' ervoor zorgt dat de leesresultaten omhooggaan.

5.3.2: Enquête en interview

Bij het opstellen van de enquête (zie bijlage 3) wordt gebruik gemaakt van de suggesties in het boek 'Ontwikkeling door onderzoek' (Kallenberg e.a., 2007). Er is gekozen voor stellingen, waarbij leerkrachten een toelichting kunnen geven. De enquête is ingevuld door twee leerkrachten van groep 4, één leerkracht van groep 5, de RT-er van de midden- en bovenbouw en de OA.

De gegevens die voortkomen uit de door de collega's ingevulde enquête worden in een lijst geplaatst, waarbij alle antwoorden van de collega's onder elkaar worden gerangschikt (zie bijlage 4).

De overeenkomsten en verschillen worden duidelijk. Er wordt een gestructureerd interview (Kallenberg e.a., 2007) gehouden met de directeur en een zelfreflectiegesprek, op basis van vragen uit het interview, met de IB-er/ RT-er. Zij is tevens de onderzoeker.

Er wordt een samenvatting van het gestructureerde interview (zie bijlage 6) en het zelfreflectiegesprek (zie bijlage 7) gemaakt.

Doel van de analyse van de enquête is om zicht te krijgen op de factoren, die van invloed zijn op het lesgeven van de leerkrachten met betrekking tot de interventiemethodiek 'Ralfi'.

De samenvatting van het interview (zie bijlage 6) en het zelfreflectiegesprek (zie bijlage 7) heeft als doel om zicht te krijgen op de bijdrage van de directeur en de IB-er/ RT-er met betrekking tot de meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi'. De enquête, interview en het zelfreflectiegesprek leidt tot een evaluatie van de leesinterventiemethodiek 'Ralfi'. Er zullen aanbevelingen worden gedaan ter verbetering van de leesinterventiemethodiek 'Ralfi'.

5.3.3: Diagnostisch gesprek

Bij het gesprek met de leerlingen is gebruik gemaakt van het model voor een diagnostisch gesprek, zodat er sprake is van een vast stappenplan in de vraagstelling. Het model voor het diagnostisch gesprek is uitgereikt door de docente. Iedere leerling krijgt dezelfde vragen. Het gesprek levert informatie op over:

- wat de leerling goed vindt gaan
- wat de leerling moeilijk vindt
- hoe het kind de leesinterventiemethodiek 'Ralfi' beleeft
- hoe het kind denkt over zijn resultaten
- wat beter zou kunnen in de begeleiding
- waar het kind hulp en begeleiding bij nodig heeft.

De antwoorden van de leerlingen worden onder elkaar gerangschikt (zie bijlage 5). Het doel van het diagnostisch gesprek is om zicht te krijgen op de factoren, die het leesproces van de leerlingen beïnvloeden met betrekking tot de interventiemethodiek 'Ralfi'.

5.4: De resultaten van het onderzoek per deelvraag

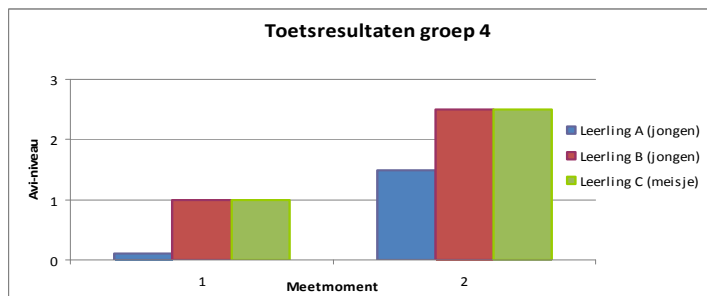
In deze paragraaf worden de resultaten van het onderzoek, per deelvraag, weergegeven.

5.4.1: Resultaten van deelvraag 1

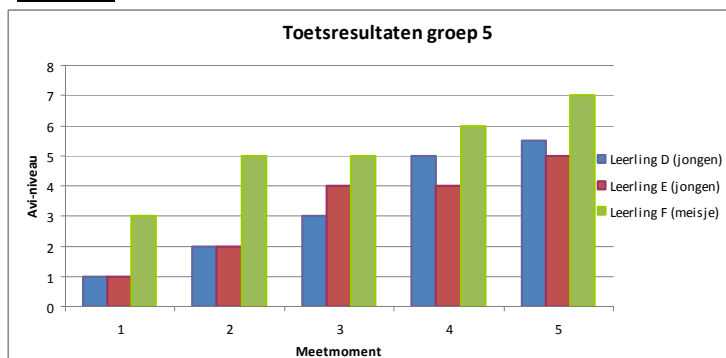
Zijn de leesresultaten van leeszwakke leerlingen omhooggegaan door het gebruik van de interventiemethodiek 'Ralfi'?

Vanuit de analyse van citotoetsresultaten (zie bijlage 1 en onderstaande grafieken) kan het volgende beschreven worden:

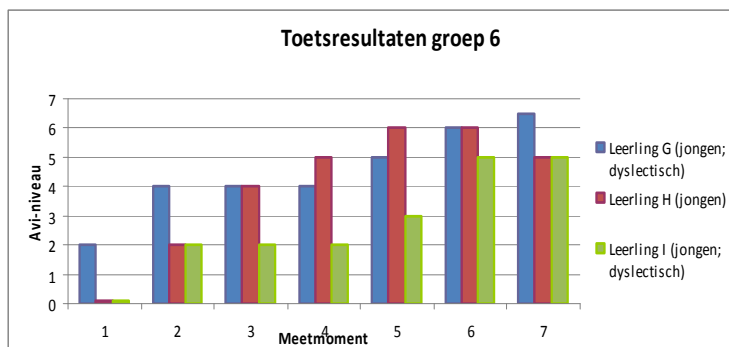
- De leesresultaten van leerling A, B, C uit groep 4 zijn in de periode van juni 2009 t/m februari 2010 omhooggegaan. Alle leerlingen hebben in groep 3 avi 0 of avi 1 en hebben in groep 4 resp. M3 of E3 behaald. Dit betekent een vooruitgang, binnen een half jaar, van gemiddeld anderhalve avi. Tijdens het laatste toetsmoment gebruik gemaakt is van de nieuwe avi. De nieuwe avi is omgerekend met de vergelijkingstabel (zie bijlage 2). In de grafiek zijn de resultaten weergegeven.
- De leesresultaten van leerling D, E, F uit groep 5 zijn in de periode van juni 2008 t/m februari 2010 omhooggegaan met gemiddeld twee avi's per jaar.
- Over de leesresultaten van leerling G, H en I kan het volgende gezegd worden:
Leerling G uit groep 6 maakt, in de periode van mei 2007 t/m februari 2010, in het begin een groei van twee avi's, daarna blijft hij een periode op avi 4 'hangen' en gaat hij niet vooruit. Daarna maakt hij een groei van twee avi's in één jaar (zie grafiek 3).
Leerling H maakt een gestage groei door. Opvallend is dat de nieuwe avi een lage score geeft (zie grafiek).
Leerling I uit groep 6 maakt, in de periode van mei 2007 t/m februari 2010, in het begin een groei van twee avi's. Daarna blijft hij een periode op avi 2. Daarna gaan zijn toetsresultaten omhoog (zie grafiek 3).

Grafiek 1

Grafiek 2

Grafiek 3

5.4.2: Resultaten van deelvraag 2

Welke beschermende en belemmerende factoren beïnvloeden het handelen van leerkrachten en het leesproces van leeszwakke leerlingen met betrekking tot de interventiemethodiek 'Ralfi'?

Door de analyse van de gegevens van het enquêteformulier (zie bijlage 3 en 4) wordt duidelijk welke beschermende en belemmerende factoren het handelen van de leerkrachten beïnvloeden met betrekking tot de interventiemethodiek.

Door de analyse van de gegevens van het diagnostisch gesprek (zie bijlage 5) wordt duidelijk welke beschermende en belemmerende factoren het leesproces van de leerlingen beïnvloeden, met betrekking tot de interventiemethodiek.

5.4.2.1: Analyse van de gegevens van het enquêteformulier

Vanuit de uitwerking van de enquête (zie bijlage 4) zijn de volgende beschermende factoren van invloed op de leerkracht met betrekking tot de interventiemethodiek 'Ralfi':

- De leerkrachten zijn over het algemeen goed geïnformeerd over de interventiemethodiek 'Ralfi'.
- De leerkrachten ervaren de interventiemethodiek als nuttig en zien verbetering van de leesresultaten bij de leerlingen.
- De leerkrachten voeren 'Ralfi' volgens het stappenplan uit.
- De leerkrachten geven aan dat de leerlingen betrokken zijn.

Vanuit de uitwerking van de enquête zijn de volgende belemmerende factoren van invloed op de leerkracht met betrekking tot de interventiemethodiek 'Ralfi':

- De interventiemethodiek niet altijd als positief ervaren door de leerlingen.
- Er zijn leerkrachten, die de interventiemethodiek als te intensief ervaren en het fijner vinden om 'Ralfi' door de RT-er en de OA uit te laten voeren. Het is niet mogelijk om de interventiemethodiek uit te voeren binnen de groep.
- Het stappenplan wordt door leerkrachten, bij het onderdeel duolezen en woordenschat, niet volgens afspraak uitgevoerd.

5.4.2.2: analyse van het diagnostisch gesprek

Vanuit de uitwerking van het diagnostisch gesprek (zie bijlage 5) komen de volgende beschermende factoren:

- Alle leerlingen zien het belang van de interventiemethodiek 'Ralfi' in.
- Alle leerlingen geven aan dat hun leesresultaten vooruitgaan.
- Alle leerlingen geven aan dat het bespreken van moeilijke woorden en duolezen goed is.
- Vier leerlingen geven aan dat ze tevreden zijn over de interventiemethodiek.
- Leerling A, B, C, G, H en I geven aan dat ze het leuk vinden om 'Ralfi lezen' te doen en zich daardoor goed voelen.
- Drie leerlingen geven aan dat ze echt iets leren en één leerling geeft aan dat hij het programma heel leuk vindt.
- Leerling A, B, C, G, H en I geven aan dat de (meeste) groepsgenoten het programma leuk vinden.
- Leerling B, E en H geven aan dat het programma zo goed is.

Vanuit de uitwerking van het diagnostisch gesprek (zie bijlage 5) komen de volgende belemmerende factoren:

- Koorlezen gaat te snel; één leerling ziet het nut van voorlezen van de tekst en het bespreken van moeilijke woorden niet in; één leerling geeft aan dat een hele week over één tekst erg lang is.
- Leerling D, E en F vinden de interventiemethodiek 'Ralfi' niet prettig. Opvallend is dat deze drie leerlingen in groep 5 zitten en bij elkaar in het begeleidingsgroepje.
- Koorlezen wordt door twee leerlingen als moeilijk gezien; voorlezen van de tekst hoeft maar één keer volgens leerling F.
- Leerling D, E en F geven aan dat de groepsgenoten 'Ralfi' niet fijn vinden.
- Leerling D en I pleiten ervoor om koorlezen eruit te doen.
- Leerling G geeft aan dat koorlezen minder snel moet gaan.

Hierboven zijn de beschermende en belemmerende factoren weergegeven, die van invloed zijn op de interventiemethodiek 'Ralfi'. In deelvraag 4 wordt verder geanalyseerd wat de uitkomst van de resultaten betekent voor de meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi'.

5.4.3: Resultaten van deelvraag 3

Welke bijdrage levert de directie en IB-er met betrekking tot de meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi'?

De bijdrage van de directie en IB-er is op beleidsmatig gebied. Het interview met de directeur (zie bijlage 6) en het zelfreflectiegesprek met de IB-er/ RT-er (zie bijlage 7) richt zich op de evaluatie van de besluitvorming rondom en de implementatie van de interventiemethodiek 'Ralfi'. In het interview en het zelfreflectiegesprek worden tevens aanbevelingen gedaan voor de toekomst.

Hieronder volgt, samenvattend, de evaluatie van de besluitvorming rondom en de implementatie van de interventiemethodiek 'Ralfi' :

- Evaluatie van de besluitvorming rondom de interventiemethodiek 'Ralfi'

In September 2007 is besloten om de interventiemethodiek 'Ralfi' in te voeren. De directe aanleiding om tot deze beslissing over te gaan, zijn de lage leesresultaten van de leerlingen.

De school loopt ook vast bij de leesbegeleiding van leerlingen met dyslexie. De manier van werken, op dat moment, verbetert de leesresultaten niet.

Vanuit het team is er behoefte aan:

- eenduidigheid in de werkwijze met betrekking tot leeszwakke leerlingen en
- het werken met behulp van een gerichte methodiek.

De veelal jonge leerkrachten geven zelf aan dat ze behoefte hebben aan tips. Ze signaleren 'uitval' op de leesresultaten. Vooral in groep 4 neemt het aantal zorgleerlingen, wat betreft technisch lezen, toe.

De school kreeg bekendheid met de interventiemethodiek 'Ralfi' door de onderwijsbegeleider vanuit samenwerkingsverband 'Weer Samen Naar School' (WSNS) in Ede.

Er zijn geen andere interventiemethodieken bekeken. Bij de besluitvorming waren met name de IB-er en RT-er betrokken. Het besluit om de interventiemethodiek 'Ralfi' in te gaan voeren is in samenspraak gebeurd tussen IB-er, RT-er, directeur en de betrokken leerkrachten.

- Evaluatie van de implementatie van de interventiemethodiek 'Ralfi'.

De implementatieplannen zijn door de IB-er en RT-er uitgewerkt. De implementatie is voornamelijk uitvoerend van opzet geweest. Er is niet eerst een plan op papier gezet en een tijdspad uitgezet.

De IB-er/ RT-er heeft een cursus gevolgd voor de uitvoering van de interventiemethodiek 'Ralfi', zodat zij leerkrachten instructie kan geven.

Voornamelijk in het begintraject van de implementatie zijn er veel individuele gesprekken gevoerd met de leerkrachten, met betrekking tot de instructie van de werkwijze van de interventiemethodiek 'Ralfi'.

De ouders zijn geïnformeerd door middel van een hulpplan, waarin de interventiemethodiek 'Ralfi' werd uitgelegd. Leerkrachten zijn gemotiveerd aan het werk gegaan met 'Ralfi'. Daarna hebben er geen gezamenlijke evaluatiemomenten plaatsgevonden. Er is geen tijdspad uitgezet voor de implementatie, maar terugkijkend heeft het een jaar in beslag genomen.

Er is beslist om de interventiemethodiek 'Ralfi' zowel binnen als buiten de groep uit te voeren. Waar mogelijk wordt het binnen de groep uitgevoerd door de leerkracht. Buiten de groep wordt de begeleiding gegeven door de RT-er, OA of leerkracht.

Op een schaal van 0-10 geeft de RT-er/ IB-er het implementatietraject een 7, want:

- alle betrokkenen zijn positief: leerkrachten voelen zich meer handelingsbekwaam en zien betere resultaten.
- de directie geeft positief geluid
- verbetering is nodig, wat betreft: voortgaande evaluatie; teksten meer synchroon laten lopen met de teksten, die in de klas behandeld worden; de uitvoering van de interventiemethodiek 'Ralfi' door leerkrachten beter bewaken.

Op een schaal van 0-10 geeft de directie het implementatietraject een 7,5, want:

- ouders, betrokken leerkrachten, IB-er, RT-er en OA zijn geïnformeerd.
- Er is overleg geweest.
- Er is een cursus gevolgd.

Sterke elementen van de implementatie zijn:

- Het willen invoeren van een interventiemethodiek. Dit 'willen' geeft dat je er achterstaat en met elkaar ervoor gaat.
- Het individuele contact met de leerkracht, ter ondersteuning.
- Indeling van Ralfi-groepjes op basis van de toetsresultaten door de IB-er/RT-er en het bespreken daarvan met de leerkrachten.
- Ralfi is goed ingebed binnen de school.

Valkuilen bij de implementatie zijn:

- Het uitzetten van een tijdspad ontbreekt.
- Borging van de afspraken van ralfi op papier.
- Geen gezamenlijke evaluaties.
- Geen eenduidige instructie door de leerkrachten. Daarom hebben leerkrachten coaching nodig.
- Collegiale consultatie zou goed zijn.
- Informatie naar de ouders kan beter, middels een informatiebrief of ouderavond.

5.4.4: Resultaten van deelvraag 4

Wat betekent de uitkomst van het onderzoek voor de meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi'.

De uitkomst van het onderzoek wordt bepaald door de onderzoeksgroep. Wat betekent deze uitkomst voor de meerwaarde van de interventiemethodiek? In vergelijking tot de beginsituatie (zie 4.1) is de uitkomst van het onderzoek op drie niveaus geanalyseerd, namelijk:

- Leerlingniveau
- Leerkrachtniveau
- Beleidsniveau

5.4.4.1: Leerlingniveau

De beschermende factoren worden als positieve factoren beschouwd en vormen een meerwaarde van de interventiemethodiek, in vergelijking met de beginsituatie. De beschermende factoren zijn:

- Alle leerlingen zien het belang van de interventiemethodiek 'Ralfi' in.
- Alle leerlingen geven aan dat hun leesresultaten vooruitgaan.
- Alle leerlingen geven aan dat het bespreken van moeilijke woorden en duolezen goed is.
- Vier leerlingen geven aan dat ze tevreden zijn over de interventiemethodiek.
- Leerling A, B, C, G, H en I geven aan dat ze het leuk vinden om 'Ralfi lezen' te doen en zich daardoor goed voelen.
- Drie leerlingen geven aan dat ze echt iets leren en één leerling geeft aan dat hij het programma heel leuk vindt.
- Leerling A, B, C, G, H en I geven aan dat de (meeste) groepsgenoten het programma leuk vinden.
- Leerling B, E en H geven aan dat het programma zo goed is.

Er wordt naar gestreefd om bovenstaande beschermende factoren in de toekomst te behouden.

De belemmerende factoren worden hieronder uitgewerkt om de interventiemethodiek te verbeteren.

- Het koorlezen gaat te snel volgens een aantal leerlingen; twee leerlingen pleiten ervoor om koorlezen niet meer te doen.

De leerlingen geven aan dat koorlezen te snel gaat. Tijdens de optimalisering van de interventiemethodiek is het van belang dat koorlezen besproken wordt. Hoe wordt koorlezen gedaan en hoe kunnen we koorlezen zo verbeteren dat het voor alle leerlingen functioneel is.

- Drie leerlingen uit groep 5 vinden de interventiemethodiek 'Ralfi' niet prettig.

Tijdens de optimalisering van de interventiemethodiek wordt de motivatie van de leerlingen uit groep 5 besproken en een plan van aanpak hiervoor geschreven.

- Voorlezen van de tekst en het bespreken van moeilijke woorden vindt één leerling niet nuttig.

Deze ervaring wordt meegenomen. Het is belangrijk dat deze leerling het nut gaat inzien van het bespreken van de moeilijke woorden en het voorlezen van de tekst.

5.4.4.2: Leerkrachtniveau

De beschermende factoren worden als positieve factoren beschouwd en vormen een meerwaarde van de interventiemethodiek in vergelijking met de beginsituatie.

De beschermende factoren zijn:

- De leerkrachten zijn over het algemeen goed geïnformeerd over de interventiemethodiek 'Ralfi'.
- De leerkrachten ervaren de interventiemethodiek als nuttig en zien verbetering van de leesresultaten bij de leerlingen.
- De leerkrachten voeren 'Ralfi' volgens het stappenplan uit.
- De leerkrachten geven aan dat de leerlingen betrokken zijn,

Er wordt naar gestreefd om bovenstaande beschermende factoren in de toekomst te behouden.

De belemmerende factoren worden hieronder uitgewerkt om de interventiemethodiek te verbeteren.

De belemmerende factoren zijn:

- De leerkrachten van groep 4 geven aan dat ze de interventiemethodiek 'Ralfi' liever door de RT-er en OA uit laten voeren (buiten de klas). Het is niet mogelijk om de interventiemethodiek uit te voeren binnen de groep.

Vernooy (2005) geeft aan dat de kwaliteit van de instructie van de leerkracht cruciaal is. Daarbij geeft de leerkracht naast groepsinstructie aan alle kinderen, verlengde instructie aan zwakke lezers. Dit gebeurt eventueel met behulp van een RT-er of OA. Het is van belang dat de leerkracht planmatig handelt met betrekking tot het leesonderwijs. Als het gaat om de optimalisering van de interventiemethodiek 'Ralfi' is het belangrijk dat leerkracht, IB-er en RT-er samen nadenken over de organisatie van de interventiemethodiek 'Ralfi'. De interventiemethodiek 'Ralfi' wordt ingezet binnen de groep, eventueel met begeleiding van een RT-er/ OA.

- Het stappenplan wordt door leerkrachten, bij het onderdeel duolezen en woordenschat, niet volgens afspraak uitgevoerd.

Het is van belang dat Ralfi lezen op de juiste en op dezelfde manier uitgevoerd wordt door leerkrachten, RT-er en OA. Daarom is het, als het gaat om de optimalisering van de interventiemethodiek 'Ralfi' van belang om samen met de leerkrachten, RT-er en OA het stappenplan voor de uitvoering van 'Ralfi' te bespreken, waarbij de nadruk ligt op de juiste uitvoering van fase 2 en fase 5 (zie 4.5.4). Daarna wordt het stappenplan op de juiste wijze uitgevoerd.

5.4.4.3: Beleidsniveau

Op beleidsniveau zijn er factoren, die positief bepalend zijn voor de meerwaarde van de interventiemethodiek, in vergelijking tot de beginsituatie, namelijk:

- De implementatie van Ralfi is uitgevoerd in samenspraak tussen RT-er/ IB-er en leerkrachten.
- Er is een cursus gevolgd voor de uitvoering van 'Ralfi' door de RT-er/ IB-er. Hierdoor kon de RT-er/ IB-er goed instructie geven aan de leerkrachten.
- De RT-er/ IB-er voert individuele gesprekken met de leerkrachten.
- Door de implementatie van 'Ralfi' zijn er betere leesresultaten (zie bijlage 1).
- Informatie aan alle betrokkenen liep voldoende tot goed.
- Alle betrokkenen, zoals de leerkrachten, RT-er en OA, zijn gemotiveerd.

Bovenstaande beschermende factoren moeten behouden worden.

Er zijn ook factoren, die belemmerend zijn voor de meerwaarde van de interventiemethodiek, namelijk:

- Er ontbreekt een tijdpad voor het implementatietraject.
- Tussentijdse evaluatie wordt te weinig gedaan.
- Borging van afspraken, middels een beleidsdocument, ontbreekt.
- Leerkrachten hebben meer coaching nodig voor de juiste instructie van 'Ralfi'.

Deze belemmerende factoren worden als verbeterpunten opgenomen.

5.5: Interpretatie van de resultaten

Om de betrouwbaarheid en validiteit van dit evaluatie-onderzoek voldoende te waarborgen is triangulatie van bronnen en methoden toegepast:

1. De toetsing van de leesresultaten van de zwakke lezers is door betrouwbare citotoetsen gedaan.
2. Naast een kwantitatief evaluatie-onderzoek (toetsing van de leesresultaten), heeft er een kwalitatief evaluatie-onderzoek plaatsgevonden. Hierbij gaat het om de beschermende en belemmerende factoren, die van invloed zijn op de interventiemethodiek 'Ralfi'. De beschermende en belemmerende factoren zijn op leerkracht- en leerlingniveau onderzocht. Ook heeft er een kwalitatief evaluatie-onderzoek plaatsgevonden op beleidsniveau.
3. De onderzoeksgroep is breed, omdat er sprake is van een evaluatie-onderzoek. Leerlingen uit groep 4,5 en 6, leerkrachten, remedial teacher, onderwijsassistent, intern begeleider en het managementteam maken deel uit van het onderzoek.
4. De resultaten van dit evaluatie-onderzoek bevestigen de in de literatuur aangetroffen informatie over de positieve effecten van de interventiemethodiek 'Ralfi'.
5. Tijdens de uitvoering van het evaluatie-onderzoek worden de toetsresultaten van de leerlingen geanalyseerd. Er wordt onderzocht welke factoren van invloed zijn op de toetsgegevens van de leerlingen. Er wordt met de leerlingen een diagnostisch gesprek gehouden. Er wordt een enquête verspreid onder de leerkrachten, onderwijsassistent, RT-er. Er wordt een interview gehouden met de IB-er/ RT-er en de directeur. Dit kwalitatief en kwantitatief onderzoek heeft de optimalisering van de interventiemethodiek 'Ralfi' tot gevolg.
6. De resultaten van het onderzoek hebben tot gevolg dat er een helder zicht is op de meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi' op de lange termijn. Dit leidt tot aanbevelingen op beleidsmatig niveau voor lezen.
7. Critical friends denken tijdens het gehele onderzoek actief mee, geven informatie, leveren adviezen, dragen suggesties aan, lezen kritisch mee, doen aanbevelingen en stimuleren de voortgang van het praktijkonderzoek.

Dit evaluatie-onderzoek levert, bij herhaling, waarschijnlijk dezelfde resultaten op.

6. Conclusies en aanbevelingen

De onderzoeksvraag vraagt om een evaluatie van de meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi' voor leeszwakke leerlingen. De uitkomst van het evaluatie-onderzoek is van belang voor de onderzoeksgroep, omdat er vanuit het evaluatie-onderzoek conclusies worden getrokken en aanbevelingen voor de toekomst gegeven. Op verschillende niveaus worden er conclusies getrokken en aanbevelingen voor de toekomst gegeven, namelijk op:

1. Leerlingniveau
2. Leerkrachtniveau
3. Beleidsniveau.

6.1: Conclusies en aanbevelingen op leerlingniveau

Op leerlingniveau kunnen de volgende conclusies getrokken worden en aanbevelingen gegeven, in relatie tot de onderzoeksvraag en deelvragen:

- De leesresultaten van de leerlingen

De leesresultaten van de leeszwakke leerlingen zijn omhooggegaan door de toepassing van de interventiemethodiek 'Ralfi'. Per jaar gaan de leeszwakke leerlingen gemiddeld twee aviniveaus omhoog. De interventiemethodiek 'Ralfi' voldoet daarmee aan de kenmerken van een succesvolle interventie, beschreven in 4.4.3. Tijdens het diagnostisch gesprek geven de leerlingen zelf aan dat hun leesresultaten vooruitgaan. Ze zien het belang in van de interventiemethodiek.

Tweederde van de ondervraagde leerlingen zijn gemotiveerd. Zes van de negen ondervraagde leerlingen geven aan dat ze Ralfi lezen leuk vinden.

- De motivatie van de leerlingen

Drie leerlingen zijn niet of minder gemotiveerd voor de interventiemethodiek 'Ralfi'. Deze leerlingen zitten in groep 5, in hetzelfde groepje. De matige motivatie heeft geen gevolgen voor hun leesresultaten. Het is van belang dat deze leerlingen gemotiveerd worden voor de interventiemethodiek. Daarom moet helder worden wat deze leerlingen nodig hebben om de interventiemethodiek 'Ralfi' als positief te gaan ervaren. In de toekomst wordt er met deze leerlingen een vervolgesprek gehouden over de interventiemethodiek 'Ralfi'.

- De inhoud van de interventiemethodiek 'Ralfi'

Koorlezen gaat te snel, volgens een aantal ondervraagde leerlingen. Dit is een aandachtspunt, waar door de leerkrachten, gezamenlijk naar gekeken zal worden. In de toekomst gaat de leerkracht/ RT'er/ OA de tekst, in een langzaam tot normaal tempo, lezen. De tekst wordt gelezen met normale intonatie, niet te luid en te snel, zodat de leerlingen ook werkelijk actief mee kunnen lezen. De leerlingen wijzen bij met de vinger of bijwiskaartje. De begeleider kijkt regelmatig naar de leerlingen om te controleren of zij de tekst goed volgen (Smits & Braams, 2006).

6.2: Conclusies en aanbevelingen op leerkrachtniveau

Op leerkrachtniveau kunnen de volgende conclusies worden getrokken en aanbevelingen gegeven, in relatie tot de onderzoeksvraag en deelvragen:

- Informatie over en ondersteuning bij de interventiemethodiek 'Ralfi'

De meeste leerkrachten geven aan dat ze goed geïnformeerd zijn over de interventiemethodiek 'Ralfi'. Een aandachtspunt voor de toekomst is, om leerkrachten te ondersteunen en coachen bij de uitvoering van de interventiemethodiek 'Ralfi'.

- Het nut

Leerkrachten zien het nut in van de interventiemethodiek en bevestigen dat de leesresultaten positief verbeteren. Dit geeft duidelijk aan dat leerkrachten de meerwaarde zien van de interventiemethodiek 'Ralfi'.

- Uitvoering

Sommige leerkrachten geven aan dat het niet mogelijk is om de interventiemethodiek 'Ralfi' binnen de klas uit te voeren. Op dit moment geeft de RT-er de interventie buiten de klas. In de toekomst wordt er naar gestreefd om de interventiemethodiek, zoveel mogelijk (evt met begeleiding van de RT-er/ OA) in de klas uit te voeren.

- De instructie

Het is van belang dat Ralfi op de juiste en zoveel mogelijk op dezelfde manier uitgevoerd wordt door leerkrachten, RT-er en OA. Daarom is het, ter verbetering, van belang om samen het stappenplan te bespreken en instructie te geven voor de juiste uitvoering van het programma. Dit komt de meerwaarde van de interventiemethodiek ten goede.

6.3: Conclusies en aanbevelingen op beleidsniveau

Op beleidsniveau kunnen de volgende conclusies worden getrokken en aanbevelingen gegeven, in relatie tot de onderzoeksvraag en deelvragen:

- Conclusies

Het voortraject van de implementatie van de interventiemethodiek 'Ralfi' is goed verlopen. Voordat de interventiemethodiek 'Ralfi' wordt ingezet, is er een duidelijke hulpvraag (zie 4.1).

Er is een coördinator (de IB-er/RT-er), die de 'kar' trekt voor de implementatie van de interventiemethodiek 'Ralfi'. In samenspraak tussen IB-er, RT-er, directeur en leerkrachten is besloten tot de implementatie. De IB-er/ RT-er volgt een cursus, informeert en instrueert leerkrachten, stelt de Ralfi-groepjes samen, in overleg met de leerkrachten. Alle betrokkenen zijn nauw betrokken bij de implementatie. Voornamelijk in het begintraject van de implementatie zijn er veel individuele gesprekken gevoerd met de leerkrachten, met betrekking tot de instructie van de werkwijze van de interventiemethodiek 'Ralfi'. De ouders zijn geïnformeerd door middel van een hulplan, waarin de interventiemethodiek 'Ralfi' werd uitgelegd.

- Aanbevelingen

Tijdens een implementatietraject is van belang dat een tijdpad wordt uitgezet, waarbij er gezamenlijke evaluatiemomenten plaatsvinden. Het is belangrijk om veel tijd te steken in coaching en begeleiding van de leerkrachten, zodat de manier van uitvoering van de interventiemethodiek 'Ralfi' niet verschilt per leerkracht. Het is van belang dat, op beleidsmatig niveau, afspraken geborgd worden in een beleidsdocument.

Ook is het belangrijk om de teksten zoveel mogelijk synchroon te laten lopen met de teksten, die in de klas gebruikt worden. Hiervoor wordt aanbevolen in de toekomst 'Nieuwsbegrip' (www.nieuwsbegrip.nl) te gebruiken. Nieuwsbegrip is een digitale methode voor begrijpend lezen met actuele teksten. Deze teksten zullen gebruikt worden voor de interventiemethodiek 'Ralfi'. Daarnaast wordt aanbevolen om deze teksten in de groep, in te zetten voor begrijpend lezen.

7. Discussie en reflectie

7.1: Discussie onderzoek

In deze paragraaf wordt het uitgevoerde onderzoek bediscussieerd.

Bij het praktijkonderzoek wordt gestart met het formuleren van de probleemstelling. Daaraan gekoppeld is een onderzoeksplanning gemaakt (zie 2.2). Het tijdpad, die in de onderzoeksplanning staat, is gevolgd. Er zijn géén wijzigingen in het tijdpad opgetreden.

Het praktische deel van het onderzoek is uitgevoerd in de maanden maart en april. Leerkrachten hebben een enquêteformulier ingevuld. De enquête wordt door de betrokkenen vóór de uiterste inleverdatum ingeleverd. De enquête is gericht op evaluatie van de interventiemethodiek 'Ralfi'. Leerkrachten geven duidelijk aan wat goed gaat en wat nog verbeterd moet worden. De enquête geeft voldoende informatie. De onderzoeker heeft een diagnostisch gesprek gevoerd met leerlingen. Er is een interview gehouden met de directeur. Door een medestudent, Petra Maas, is er een gesprek gehouden met de onderzoeker over de evaluatie van de implementatie en borging van de interventiemethodiek 'Ralfi'. De onderzoeker heeft de toetsresultaten van de afgelopen twee en half jaar geanalyseerd.

Het praktijkonderzoek blijkt binnen de gestelde tijd uitvoerbaar te zijn. Het onderzoek is door de deskundigen als acceptabel beschouwd. De deskundigen binnen het praktijkonderzoek zijn enerzijds de critical friends en anderzijds de collega's van 'De Wegwijzer' te Nederhemert. De critical friends zijn deskundig vanuit inhoudelijk perspectief. De collega's zijn deskundig vanuit inhoudelijk perspectief en de praktijk.

De critical friends hebben het praktijkonderzoek aangescherpt door feedback. De feedback van de collega's richt zich op de verhouding van de theorie tot de praktijksituatie.

Het evaluatieonderzoek, wat gericht is op de interventiemethodiek 'Ralfi', zal leiden tot een verbetering van het leesonderwijs. Dit praktijkonderzoek is een startpunt voor het in kaart brengen van het leesonderwijs aan zwakke lezers.

Het evaluatieonderzoek is naar tevredenheid verlopen. Door dit onderzoek is duidelijk geworden hoe leerkrachten en leerlingen de leesinterventiemethodiek 'Ralfi' ervaren. De directie en IB-er/ RT-er geven duidelijk aan hoe de implementatietraject is verlopen.

Het verdient aanbeveling om een evaluatie van de leesinterventiemethodiek 'Ralfi' elk half jaar terug te laten komen.

7.2: Reflectie op eigen leerproces

In deze paragraaf wordt er op het eigen leerproces gereflecteerd.

Het doel van het praktijkonderzoek is enerzijds om het leesonderwijs aan zwakke lezers te verbeteren binnen 'De Wegwijzer'. Dit wordt gedaan door een evaluatieonderzoek. In hoofdstuk 1 tot en met 6 is het evaluatieonderzoek beschreven.

Anderzijds ontwikkelt de onderzoeker competenties. De onderzoeker groeit persoonlijk op het gebied van onderzoekend leren en leren onderzoeken.

Het uitvoeren van het praktijkonderzoek is als positief ervaren. Het stap voor stap werken binnen het praktijkonderzoek spreekt de onderzoeker aan. Hiermee wordt bedoeld dat eerst nagedacht wordt over

de probleemstelling en uitwerking. Vanuit de probleemstelling worden deelvragen opgesteld. De literatuurstudie en het onderzoek in de praktijk heeft, op deze manier, een goede basis.

De theorie van het praktijkonderzoek vergroot de kennis en het onderzoek in de praktijk bevestigt of spreekt de literatuur tegen. In het praktijkonderzoek lopen theorie en praktijk in elkaar over. Hoofdstuk 5 en 6 worden gekoppeld aan hoofdstuk 4 van het praktijkonderzoek. De literatuurstudie is nodig om het onderzoek in de praktijk goed uit te kunnen voeren.

Literatuur met eigen visie verwoorden geeft een extra dimensie aan de literatuurstudie en zet de literatuurstudie op een hoger niveau.

Mijn competentieontwikkeling, op het gebied van onderzoekend leren en leren onderzoeken, wordt onder andere weergegeven in het eindresultaat van het onderzoek in de praktijk en de literatuurstudie.

Binnen verschillende competenties is er groei te zien.

Binnen onze school werk ik mee om passend onderwijs mogelijk te maken, waarbij ieder kind gelijke kansen heeft. Deze opleiding heeft bijgedragen om analytischer na te denken en onderwijszaken ook theoretisch te onderbouwen. Mijn taak op school voer ik uit met een visie. Ik kan onderbouwen waarom ik bepaalde keuzes maak.

Tijdens het praktische deel van het onderzoek is het diagnostisch gesprek met de leerlingen van groot belang geweest. Leerlingen geven veel informatie. Het is van blijvend belang om gesprekken met leerlingen te voeren. Daarnaast is de communicatie met leerkrachten over de uitvoering van de interventiemethodiek 'Ralfi' belangrijk. De competentie met betrekking tot communicatie met leerlingen en leerkrachten is verder ontwikkeld.

Het analyseren van uitkomsten, op grond van enquête, interview, diagnostisch gesprek en toetsmateriaal, levert veel informatie op. Deze informatie, in relatie tot het literatuuronderzoek, biedt de mogelijkheid om advies te geven voor het verbeteren van het leesonderwijs voor zwakke lezers.

De ambitie om dyslexiespecialist te worden, is gegroeid door het praktijkonderzoek. Het analytisch onderzoek en het ondersteunen van leerkrachten en leerlingen is boeiend gebleken.

Dit onderzoek heeft geleid tot een brede beleidsontwikkeling ter verbetering van het leesonderwijs. Vanuit de rol als onderzoeker ligt de ambitie op beleidsmatig gebied. Een onderdeel hiervan is schrijven van een plan ter verbetering van het leesonderwijs. Dit plan wordt komend cursusjaar geïmplementeerd. Het creëren van draagvlak is hierbij van wezenlijk belang.

De critical friends hebben een belangrijk rol gespeeld tijdens het schrijven van het praktijkonderzoek. Mijn rol als critical friend heb ik op een rustige manier vervuld. De competentie 'feedback geven' kan nog verder ontwikkeld worden.

Samenvatting

Het praktijkonderzoek richt zich op de meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi' voor leeszwakke leerlingen. De meerwaarde wordt onderzocht met een evaluatieonderzoek. De functie en het doel van het onderzoek is om het leesonderwijs beter en sterker te maken.

De samenstelling van de onderzoeksgroep heeft direct te maken met de onderzoeksvraag (zie 4.2.1). Er is sprake van een brede onderzoeksgroep, die kwantitatief en kwalitatief onderzocht wordt. De onderzoeksgroep bestaat uit leerlingen, leerkrachten, onderwijsassistent, remedial teacher, intern begeleider en directeur.

Om het doel van het praktijkonderzoek uit te kunnen voeren, is een probleemstelling opgesteld. De probleemstelling luidt, als volgt:

Wat is, na twee en een half jaar, de gebleken meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi' voor leeszwakke leerlingen uit groep 4, 5 en 6 op basisschool De Wegwijzer te Nederhemert?

In de literatuur is de probleemstelling uitgewerkt. Er is bestudeerd wat de kenmerken en behoeften van leeszwakke leerlingen zijn (4.3). Er is bestudeerd wat de meerwaarde is van een succesvolle interventiemethodiek (4.4). Daarna is de interventiemethodiek 'Ralfi' beschreven (4.5).

Vanuit de probleemstelling zijn deelvragen opgesteld:

1. Zijn de leesresultaten van leeszwakke leerlingen omhooggegaan door het gebruik van de interventiemethodiek 'Ralfi'?
2. Welke beschermende en belemmerende factoren beïnvloeden het handelen van de leerkrachten en het leesproces van de leeszwakke leerlingen met betrekking tot de interventiemethodiek 'Ralfi'?
3. Welke bijdrage levert de directie en IB-er/ RT-er met betrekking tot de meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi'?
4. Wat betekent de uitkomst van het onderzoek voor de meerwaarde van de interventiemethodiek 'Ralfi'.

Om een antwoord te krijgen op bovenstaande deelvragen zijn er enquêtes en interviews afgenomen. Ook is er een diagnostisch gesprek gehouden met de leerlingen.

De resultaten, conclusies en aanbevelingen van de deelvragen worden in hoofdstuk 5 en 6 weergegeven. De conclusies en aanbevelingen zijn op het niveau van leerling, leerkracht en beleid weergegeven.

De resultaten van het praktijkonderzoek leiden tot het verbeteren van het leesonderwijs voor zwakke lezers in het algemeen. Dit onderzoek heeft tevens geleid tot een brede beleidsontwikkeling ter verbetering van het leesonderwijs voor alle leerlingen.

Literatuurlijst

- Braams, T., (2006). Kinderen met Dyslexie. Amsterdam: Boom
- Desoete, A., Andries, C., Ghesquiere, P. (red.), (2009). Leerproblemen evidence-based voorspellen, onderkennen en aanpakken: bijdragen uit onder onderzoek. Leuven/ Den Haag: Uitgeverij Acco
- Filipiak, P. Snel en traag leren lezen. In: JSW, 2007-3, 16-19
- Inspectie van het onderwijs (2009). De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2007-2008. Utrecht. Download via: [www. Onderwijsinspectie.nl](http://www.Onderwijsinspectie.nl)
- Jongbloed, A. Kilometers maken. Lezen bevorderen Ralfi en Connect. In: Balans, 2009-10, 18-21
- Kallenberg, T. (e.a), (2007). Ontwikkeling door onderzoek: een handreiking voor leraren. Utrecht/ Zutphen: Thiememeulenhoff
- Kraal, A. (e.a). Nieuwsbegrip. Download via: [www. nieuwsbegrip.nl](http://www.nieuwsbegrip.nl)
- Leij, A. van der (2003). Leesproblemen en dyslexie: beschrijving, verklaring en aanpak. Rotterdam: Lemniscaat.
- Maas, P., (2010). Praktijkonderzoek: Het effect van connect
- Muijt, H., (2010). Praktijkonderzoek: Lekker leren lezen. Over leesinterventie voor risicolezers met ASS in groep 3
- One-company (2009) Best Passend onderwijs. Download via: [www. bestpassendonderwijs.nl](http://www.bestpassendonderwijs.nl)
- Smits, A. (z.j.), Handleiding Ralfi (in de groep). Deze handleiding van Anneke Smits is te downloaden via: [www. lezen180.nl/ ralfipdf.pdf](http://www.lezen180.nl/ralfipdf.pdf)
- Smits, A., Braams, T., (2006). Dyslectische kinderen leren lezen: Individuele, groepsgewijze en klassikale werkvormen voor de behandeling van leesproblemen. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Taal, M., Snellings, P. (red.), (2009). Interventies in het onderwijs: leerproblemen. Boom onderwijs.
- Toorn, W (2009). Schoolgids 2009-2010. Christelijke Basisschool ' De Wegwijzer'.
- Vernooy, K., (2006). Instructie en risicolezers. Hogeschool Edith Stein Hengelo. Gevonden op 14 februari op [http:// www.edith.nl](http://www.edith.nl)
- Vernooy, K. (2005). Elke leerling een competente lezer: Effectief omgaan met verschillen in het leesonderwijs. Wat werkt?. Amersfoort: CPS
- Vries, managing consultant CPS (2009). Bijgewoonde Conferentie passend onderwijs.
- Wentink, H., Verhoeven, L. (2003). Protocol leesproblemen en dyslexie. Expertisecentrum Nederland

Inhoudsopgave bijlagen

Bijlage 1: Toetsresultaten

Bijlage 2: Vergelijkingstabel oude avi-nieuwe avi

Bijlage 3: Enquêteformulier

Bijlage 4: Uitwerking van het enquêteformulier

Bijlage 5: Uitwerking van het diagnostisch gesprek

Bijlage 6: Gestructureerd interview met de directeur

Bijlage 7: Uitwerking van gesprek door Petra Maas (critical friend) met Petra van Veen (IB-er/RT-er op 'De Wegwijzer')

Bijlage 1: Toetsresultaten

Groep 4:

Leerling A (jongen)

Datum	Avi- niveau
08-06-2009	0
03-02-2010	M3

Leerling B (jongen)

Datum	Avi- niveau
08-06-2009	1
03-02-2010	E3

Leerling C (meisje)

Datum	Avi- niveau
08-06-2009	1
03-02-2010	E3

Groep 5:

Leerling D (jongen)

Datum	Avi- niveau
2-06-2008	1
6-10-2008	2
10-03-2009	3
11-06-2009	5
01-02-2010	M5

Leerling E (jongen)

Datum	Avi- niveau
2-06-2008	1
6-10-2008	2
10-03-2009	4
11-06-2009	4
01-02-2010	E4

Leerling F (meisje)

Datum	Avi- niveau
2-06-2008	3
6-10-2008	5
10-03-2009	5
11-06-2009	6
01-02-2010	Plus

Groep 6:
Leerling G (jongen; dyslectisch)

Datum	Avi- niveau
19-04-2007	2
21-01-2008	4
02-06-2008	4
06-10-2008	4
11-03-2009	5
11-06-2009	6
02-02-2010	E5

Leerling H (jongen)

Datum	Avi- niveau
19-04-2007	0
23-05-2007	1
21-01-2008	2
23-04-2008	3
02-06-2008	4
06-10-2008	5
11-03-2009	6
11-06-2009	6
02-02-2010	E4

Leerling I (jongen; dyslectisch)

Datum	Avi- niveau
23-05-2007	0
21-01-2008	2
02-06-2008	2
06-10-2008	2
11-03-2009	3
11-06-2009	5
02-02-2010	E4

Bijlage 2: Vergelijkingstabel oude avi-nieuwe avi

Oude avi	Nieuw avi
Avi 1	Start; M3
Avi 2	M3; E3
Avi 3	E3; M4
Avi 4	M4; E4
Avi 5	M4; E4; M5
Avi 6	E4; M5; E5
Avi 7	E5; M6

In de grafiek is de oude avi weergegeven. Het laatste toetsmoment is gebruik gemaakt van de nieuwe avi. De nieuwe avi is omgerekend naar de oude avi.

Bijlage 3: Enquêteformulier

▪ Algemeen

Omcirkel wat van toepassing is.

1. Ik heb voldoende informatie gekregen om de interventiemethodiek 'Ralfi' te kunnen uitvoeren.

Ja	Nee	Een beetje
----	-----	------------

2. Ik vind het nuttig om Ralfi in te zetten als interventiemethodiek voor zwakke lezers.

Ja	Nee	Een beetje
----	-----	------------

3. Ik zie de meerwaarde van de interventiemethodiek.

Ja	Nee	Een beetje
----	-----	------------

4. Ik zie positieve verbetering van de leesontwikkeling door het inzetten van de interventiemethodiek 'Ralfi' (zie bijv citotoetsen: DMT/ Avi)

Ja	Nee	Een beetje
----	-----	------------

▪ Uitvoering van de interventiemethodiek 'Ralfi'

5. Ik voer Ralfi volgens het stappenplan uit.

Ja	Nee	Een beetje
----	-----	------------

6. Welke sterke punten en verbeterpunten kun je van jezelf noemen in de uitvoering van het programma?

Sterke punten	verbeterpunten

▪ De interventiemethodiek 'Ralfi' en de leerlingen

7. De leerlingen ervaren de interventiemethodiek als positief

Ja	Nee	Een beetje
----	-----	------------

8. De leerlingen zijn betrokken tijdens de les.

Ja	Nee	Een beetje
----	-----	------------

- De interventiemethodiek Ralfi en mogelijke verbeterpunten

9. Ik zie verbeterpunten in de organisatie en uitvoering van de interventiemethodiek 'Ralfi'

Ja	Nee	Een beetje
----	-----	------------

10. Hieronder kunnen verbeterpunten opgeschreven worden

Verbeterpunten voor de organisatie en uitvoering

Bijlage 4: Uitwerking van de enquête

Samenvatting van de vraag vanuit de enquête	Uitkomsten van enquête en verhelderingsvragen nav enquête
1. ik heb voldoende informatie gekregen	4 keer 'ja' 1 keer 'een beetje'
2. ik vind 'Ralfi' een nuttige interventiemethodiek	5 keer 'ja' Verheldering: merk wel spanningsboog tussen informatie van de tekst en het aantal keer dat de tekst gelezen moet worden.
3. ik vind het nuttig om 'Ralfi' in te zetten.	5 keer 'ja'
4. ik zie de meerwaarde van de interventiemethodiek	5 keer 'ja'
5. ik zie positieve verbetering van de leesresultaten.	5 keer 'ja'
6.a ik voer ralfi volgens het stappenplan uit	5 keer 'ja' Opmerking: duolezen niet gedaan, wel beter om te doen.
6.b welke zinvolle toevoeging heb je gemaakt.	• 'foutje lezen' en aan het eind van de sessies, wie de bladzijde het eerst uit heeft. • In plaats van duolezen om en om lezen tot iemand een fout maakt. •
7. welke sterke punten en verbeterpunten kun je van je zelf noemen	Sterke punten: • Er wordt gelezen op veel verschillende manieren • De kinderen zijn over het algemeen gemotiveerd. Verbeterpunten: • Meer aan woordenschat doen. • Leerlingen in tweetallen laten lezen
8. de leerlingen ervaren de interventiemethodiek positief	3 keer 'ja' 2 keer 'een beetje'
9. de leerlingen zijn betrokken	5 keer 'ja' Groep 5/6: 1 keer 'een beetje'
10. ik zie knelpunten	4' keer 'ja' 1 keer 'een beetje'
11. knelpunten en verbeterpunten	• Het is beter als RT-er of OA met een groepje 'Ralfi' doet. Voor de leerkracht is het te intensief. Het is fijn om zelf in de klas te zijn bij de andere leerlingen. • Je hebt best veel 'externe-mensen' nodig binnen een groep, dat is niet altijd even fijn, voor zowel de groep als de leerkracht. • Het stappenplan van 'Ralfi' onder de loep nemen en het CUVAR- gedeelte uitgebreider aan bod laten komen.

Bijlage 5: Uitwerking van het diagnostisch gesprek

Vraag diagnostisch gesprek	Samenvatting antwoord leerlingen
1. Vind je het belangrijk om ralfi lezen te doen?	Leerling A: Ja, ik wil beter leren lezen en moeilijke woorden leren lezen. Anders ben ik straks groot en ben ik bakker en dan kan ik niet lezen wat er staat. Leerling B: Ja, daar leer je wel van; door het lezen en je wordt slimmer, doordat je meer woorden gaat begrijpen. Leerling C: Ja, want ik wil later juf worden en dan moet je goed kunnen lezen. Leerling D: 'k vind het wel nodig om ralfi lezen te doen, vooral moeilijke woorden lezen. Leerling E: Eigenlijk wel, omdat ik pas avi E4 heb, dan heb je nog begeleiding nodig. Leerling F: soms leuk, soms saai. Het is nodig om beter te leren lezen. Leerling G: het is belangrijk om goed te leren lezen. Daarom wil ik het blijven doen. Leerling H: Leuk, in ieder geval niet saai. Leerling I: Ja.
2. Denk je dat je vooruitgaat door ralfi lezen	Leerling A: Ja, ik ga sneller lezen en mijn avi gaat omhoog. Leerling B: 'k denk het wel; 'k ga met de avi omhoog. Leerling C: Ik denk het wel. De juf leert mij goed lezen en ik doe goed mijn best en probeer bijna geen fouten te maken. Leerling D: 'k Ben vooruitgegaan met ralfi lezen door het oefenen thuis en op school. Leerling E: Ja, je leert steeds sneller lezen en de woorden beter uitspreken. Leerling F: een beetje Leerling G: Ja, ik ben echt vooruitgegaan. Dat komt door ralfi en door veel thuislezen. Leerling H: ik leer sneller lezen (zeker door duolezen, daar leer ik veel van) en ik maak niet veel fouten. Leerling I: Ja, daardoor ben ik vooruitgegaan. Nu heb ik zin om te lezen. Dat komt door de vele begeleiding.
3. Wat vind je goed aan ralfi lezen	Leerling A: moeilijke woorden bespreken en duolezen. Leerling B: moeilijke woorden bespreken en duolezen. Leerling C: moeilijke woordjes lezen. Duolezen vind ik goed, want dan verbeteren we zelf de fouten. Leerling D: praten over de tekst en duolezen. Leerling E: voorlezen, koorlezen (niet zo leuk, maar wel nuttig) en duolezen. Leerling F: duolezen Leerling G: betekenis van de moeilijke woorden en dat je vooruitgaat door ralfi lezen. Leerling H: duolezen leer ik veel van. Leerling I: duolezen, waarbij je elkaar verbetert.
4. Wat vind je minder goed aan ralfi lezen?	Leerling A: geen idee. Leerling B: 'k vind alles goed.

	Leerling C: moeilijke woorden vind ik lastig. Leerling D: koorlezen vind ik te makkelijk. Leerling E: - Leerling F: voorlezen en woorden bespreken; één keer is wel voldoende, dat hoeft niet elke keer. Leerling G: nee, gewoon tevreden. Leerling H: koorlezen gaat te snel. Leerling I: koorlezen en één tekst de hele week lezen vind ik heel lang.
5. Hoe voel je je tijdens ralfi lezen?	Leerling A: Blij. Ik vind het leuk en gezellig om te komen lezen en ik leer er echt iets van. Leerling B: Prettig; 'k voel me op m'n gemak, 'k vind lezen leuk. Het is fijn dat het een klein groepje is, dan heb ik weinig last van geluiden. Leerling C: Het voelt heel goed dat ik aan het lezen ben. Leerling D: de ene keer vind ik het leuker dan de andere keer. Op een schaal van 0 tot 10 krijgt het ralfi lezen een 5. Leerling E: Ik zie er niet tegenop, maar ik ben ook niet super blij met ralfi lezen. Op een schaal van 1 tot 10 geeft hij zichzelf een 5. Leerling F: heel erg leuk vind ik het niet, maar heel saai ook niet. Ze geeft zichzelf een 7. Leerling G: ik vind het leuk. Leerling H: wel goed; ik vind het leuk om hier te lezen. Leerling I: 'k heb er meestal wel zin in.
6. Wat vind je van ralfi lezen?	Leerling A: goed. Ik word wijzer door het bespreken van moeilijke woorden. Leerling B: heel leuk. Leerling C: 'k vind koorlezen moeilijk. Het gaat te snel, waardoor ik niet weet waar we zijn. Duolezen vind ik leuk. En ik vind het ook wel leuk om met allemaal jongens te lezen (leerling C= een meisje) Leerling D:- Leerling E: belangrijk dat je er wat van leert. Leerling F: sommige dingen hoeven niet; 1 keer voorlezen is voldoende. Leerling G: voorlezen en duolezen vind ik erg leuk. Koorlezen vind ik niet leuk, omdat het te snel gaat. Leerling H: je leert veel van de onderwerpen. Soms vind ik het niet leuk, als we in de klas net iets leuks doen. Leerling I: op zich vind ik alle stappen goed; voorlezen vind ik erg leuk.
7. Wat vinden anderen ervan?	Leerling A: de anderen vinden het ook leuk. Leerling B: ik denk dat ze het wel leuk vinden. Leerling C: ook wel leuk, denk ik. Leerling D:- Leerling E: niet zo leuk. Leerling F: volgens mij vinden ze het niet zo leuk. Leerling G: de meeste groepsgenoten vinden het leuk. Leerling H: de meeste groepsgenoten vinden het ook meestal wel leuk. Leerling I: de anderen hebben meestal zin.
8. Wat zou jij veranderen als jij de baas zou zijn?	Leerling A: de volgorde: 1. moeilijke woorden; 2. met z'n allen lezen; 3. duolezen; 4. voorlezen Leerling B: 'k zou het hetzelfde doen. Als ik meester was, zou ik kijken

	of het goed ging en anders zou ik wat anders bedenken. Leerling C: niet meer duolezen, maar om de beurt lezen. Leerling D: koorlezen er niet bij. Leerling E: het is zo goed, ondanks dat ik het niet echt leuk vind. Leerling F: 1 keer voorlezen; om de beurt lezen (soms duolezen); moeilijke woorden de laatste keer bespreken. Leerling G: 1. moeilijke woorden; 2. duolezen; 3. koorlezen; 4. voorlezen Leerling H: het gaat heel goed op deze manier. Leerling I: iets anders bedenken voor koorlezen; verschillende teksten gebruiken.
9. Wat zou je willen dat de juf voor je doet?	Leerling A: niets, u doet al veel voor mij. Leerling B: - Leerling C: 'k heb een hele goed juf om te lezen. Leerling D: - Leerling E: niks Leerling F: - Leerling G: minder snel lezen met koorlezen. Leerling H: - Leerling I: jullie doen veel voor mij.

Bijlage 6: Gestructureerd interview met directeur

Interview op beleidsmatig niveau

Onderwerp: evaluatie van de besluitvorming rondom en de implementatie en borging van de leesinterventiemethodiek 'Ralfi'

Besluitvorming rondom leesmethodiek Ralfi

Onze school heeft bijna drie jaar geleden besloten om Ralfi in te voeren.

- **Wat was de aanleiding om tot deze beslissing over te gaan?**

We konden met de manier van werken op dat moment niet de gewenste resultaten krijgen om het leesniveau te verbeteren. Met name bij de kinderen met dyslexie liepen we vast.

- **Op welke wijze is de school bekend geraakt met de leesmethodiek Ralfi?**

Volgens mij via Driestar-educatief

- **Welke afweging is er gemaakt om met Ralfi te willen gaan werken? En door wie?**

We hoorden positieve verhalen over Ralfi. Ook vanuit Driestar-educatief werd dit geadviseerd. Met name de ib-er en de rt-er hebben hier gesprekken over gevoerd en, na overleg met de directie, besloten dit te gaan invoeren.

- **Zijn er ook nog andere leesinterventieprogramma's bekeken? Zo ja, Welke?**

Voor zover ik weet niet.

- **Wat was uiteindelijk doorslaggevend om Ralfi uit te gaan voeren?**

Het goede resultaat wat door andere gebruikers werd ervaren.

- **Wie waren betrokken bij de besluitvorming?**

Met name de rt-er en de ib-er

Vragen over implementatie van leesmethodiek Ralfi op de Wegwijzer

- **Door wie zijn de implementatieplannen uitgewerkt? En op welke wijze?**

Door de ib-er

- **Voor welke groepen binnen de Wegwijzer is gekozen om met het leesinterventieprogramma te gaan werken?**

Vooral voor de dyslexiekinderen in de groepen 4-7

- **Welk tijdspad is er voor de implementatie genomen?**

Dat is mij niet meer helder.

- **Wie zijn er allemaal betrokken bij de voorbereiding van de implementatie?**

Vooral de ib-er

▪ **Welke doelgerichte acties zijn er ondernomen ter voorbereiding?**

Cursus door de ib-er, rt-er en onderwijsassistent

▪ **Wie waren de uitvoerende personen?**

De rt-er en de onderwijsassistent

▪ **Op welke wijze vond de informatie verschaaffing plaats? Naar wie is er gecommuniceerd?**

Via de leerlingbesprekingen naar de betreffende leerkrachten

▪ **Hoe verliep de beslissing om Ralfi binnen / buiten de groep te gaan uitvoeren?**

Die werd door de ib-er, in overleg met de rt-er en de betrokken leerkrachten genomen. Dit is ook afhankelijk van de beschikbare tijd voor de rt-er en de onderwijsassistent.

▪ **Wie waren hierbij betrokken?**

De ib-er, in overleg met de rt-er en de betrokken leerkrachten.

▪ **Wat is het in de praktijk geworden? Binnen en/of buiten de groep?**

Zover ik het nu weet is het beiden. In de klas gebeurd het o.a. in groep 5. Buiten de klas door de rt-er en de onderwijsassistent.

▪ **Op basis van welke argumentatie is de beslissing genomen?**

Volgens mij in hoofdzaak op basis van de beschikbare tijd en mogelijkheden. Als er voldoende mogelijkheden en tijd is zal het met name door de rt-er, aangevuld met de onderwijsassistent uitgevoerd worden.

▪ **Wie waren de uitvoerende personen van de praktische invulling van het leesinterventieprogramma?**

De rt-er en de onderwijsassistent.

▪ **Op welke wijze is er draagvlak gecreëerd? Of was er al een hulpvraag aanwezig?**

De hulpvraag was aanwezig doordat er enkele dyslectische kinderen waren die hulp nodig hadden. Die hulpvraag heeft geleid tot het zoeken naar een beter leesinterventieprogramma. Hierdoor was er draagvlak.

▪ **Op welke wijze zijn de uitvoerende personen ondersteund bij de uitvoering? En door wie?**

Een cursus door Driestar-educatief

▪ **Is er regelmatig een (tussen)evaluatie gehouden? Nascholing? Uitwisseling ervaringen? Zo ja, op welke wijze?**

Voor zover ik weet ervaren de 'gebruikers' het als een zinvol programma. Na de cursus van Driestar-educatief is er volgens mij geen nascholing meer geweest.

▪ **Was dit afdoende?**

Volgens mij wel.

▪ **Wanneer en op welke wijze zijn de ouders geïnformeerd over de uitvoering van Ralfi op de Wegwijzer? Was dit afdoende?**

Met de betrokken ouders is overlegd op welke wijze de kinderen begeleiding kregen op het gebied van lezen. Ik denk dat dit voldoende was.

Evaluatie van het implementatietraject

- **Op een schaal van 0 – 10: hoe geslaagd vind jij het implementatietraject op de Wegwijzer? Argumentatie**

7,5. De ouders zijn geïnformeerd, de betrokken leerkrachten en ib-er, rt-er en onderwijsassistent ook. Er is overleg geweest en een korte cursus gevolgd. Dit is denk ik voldoende geweest.

- **Als de school dit traject opnieuw zou doormaken. Wat zou je dan meenemen?**

Ik denk dat van tevoren het te lopen traject helder op papier moet staan met een tijdpad. Dat was er nu niet.

- **Wat zijn volgens jou sterke elementen geweest bij de implementatie van Ralfi op de Wegwijzer?**

Het WILLEN invoeren van een beter programma om het lezen te verbeteren en met name de dyslectische kinderen te helpen. Daar zat druk achter om iets te doen wat zinvol is en de kinderen ook kon helpen. Dit WILLEN geeft dat je er achter staat en er met elkaar iets goed van maakt.

- **Welke valkuilen zijn jullie tegengekomen? Wat had er volgens jou anders aangepakt kunnen worden?**

Ik weet niet direct valkuilen op dit moment. Wel moeten we proberen dat degenen die het Ralfi uitvoeren ook goed weten wat en hoe ze het moeten doen. Dat geldt ook voor invalleerkrachten.

Nu bijna drie jaar later

- **Hoe ziet de organisatie van Ralfi binnen de school er nu uit?**

Ik denk dat het goed loopt en ook goede resultaten geeft. Het is een wezenlijk onderdeel van RT geworden.

- **Wat is er overgebleven vanuit het implementatietraject? En welke veranderingen hebben er plaatsgevonden?**

Was het in eerste instantie met name bedoeld om uitgevoerd te worden door de rt-er en de onderwijsassistenten, deze hadden er ook een cursus voor gevolgd, door te weinig tijd en financiële middelen wordt het nu ook door de groepsleerkrachten uitgevoerd. Hierin begeleidt de rt-er.

- **Hoe loopt het Ralfi programma nu binnen de school vind jij? Loopt het nu zoals het de bedoeling was bij de implementatie denk je?**

Ik denk dat het inderdaad loopt als beoogd was. Met die uitzondering dat het ook door de groepsleerkracht wordt uitgevoerd.

- **Is er sprake van borging van afspraken wbt Ralfi? Zo ja, Op welke wijze? Nee: wat zou jij graag willen zien?**

Volgens mij staat er wel wat op papier, maar dat weet ik niet zeker. Het is wel goed als alles rond Ralfi in een document staat. Hoe werkt het, hoe organiseer je het enz. Dit hoort ook bij de zorgdocumenten thuis. De hele aanpak, doelstelling enz. moet beschikbaar zijn.

- **Hoe denk je dat het draagvlak van Ralfi binnen de school is bij de betrokkenen?**

Goed

- **Wat vind jij nu bijna drie jaar later dat Ralfi binnen de school/klas heeft opgeleverd?**

Ik denk dat de resultaten bij de dyslectische kinderen, en ook andere leeszwakke kinderen, goed zijn. Je wilt altijd meer bereiken. Zolang er geen ander programma is wat betere resultaten te zien geeft, werken we met Ralfi. Ik denk dat het goed ingebed is in het totaal van de school.

Bijlage 7: Uitwerking van het zelfreflectiegesprek

Onderwerp: evaluatie van de besluitvorming rondom en de implementatie en borging van de leesinterventiemethodiek 'Ralfi'. Petra Maas bevraagt mij kritisch over de besluitvorming rondom en de implementatie en borging van de interventiemethodiek 'Ralfi'.

Besluitvorming rondom leesmethodiek Ralfi

- Wat was de aanleiding om tot deze beslissing over te gaan?
- Op welke wijze is de school bekend geraakt met de leesmethodiek Ralfi?
- Welke afweging is er gemaakt om met Ralfi te willen gaan werken? En door wie?
- Zijn er ook nog andere leesinterventieprogramma's bekeken? Zo ja, Welke?
- Wat was uiteindelijk doorslaggevend om Ralfi uit te gaan voeren?
- Wie waren betrokken bij de besluitvorming?

Toen de RT-er/ IB-er drie jaar geleden kwam werken op deze school zijn ze gericht na gaan denken over het leesonderwijs. De kinderen gaven aan het lezen saai te vinden en iedere leerkracht vulde het leesonderwijs volgens zijn of haar eigen inzicht in. Ook werd er niet gewerkt met een technisch leesmethode. Volgend schooljaar gaat de Wegwijzer aan de slag met het voorbereiden van de implementatie van een leesmethode gebaseerd op Estafette. Deze methode heet Leesfontein en houdt rekening met de Christelijke grondslag van de school.

Er was behoefte aan meer eenduidigheid in de werkwijze van de leerkrachten op de school en het werken met behulp van een gerichte methodiek. De veelal jonge leerkrachten gaven zelf ook aan behoefte te hebben aan tips, ze signaleerden veel 'uitval' op de leesresultaten en wilden hier iets mee. Vooral bij groep 4 nam de zorg en het aantal zorgleerlingen wat betreft technisch lezen toe. Ze hadden tien leerlingen die uitvielen met lezen op een groep van vierentwintig.

Rondom de leesmethodieken van 'Connect' en 'Ralfi' ontstond in die tijd steeds meer bekendheid. Op school zijn ze in aanraking gekomen met deze leesmethodieken door de onderwijs begeleider vanuit Weer Samen Naar School. Hij verzorgt de leerling-consultaties voor zorgleerlingen op de Wegwijzer. En op 'Driestar Educatief', dit is een Christelijke Pabo, werden er cursussen gegeven en daar is de RT-er/ IB-er naartoe geweest. Ze is daarna teruggegaan voor nog een cursus samen met de onderwijsassistent die ook te maken zou gaan krijgen met de uitvoering van Connect. Vanuit deze cursus is Petra instructie aan de desbetreffende leerkrachten op school gaan geven over de werkwijze en instructieprincipes van Connect en Ralfi. Er zijn verder geen andere leesinterventieprogramma's opgezocht en bekeken. ***Het besluit om Connect en Ralfi te gaan uitvoeren is gebeurt in samenspraak tussen IB, RT en de betrokken leerkrachten.***

Vragen over implementatie van leesmethodiek Ralfi op de Wegwijzer

- Door wie zijn de implementatieplannen uitgewerkt? En op welke wijze?
- Voor welke groepen binnen de Wegwijzer is gekozen om met het leesinterventieprogramma te gaan werken?
- Welk tijdsplan is er voor de implementatie genomen?
- Wie zijn er allemaal betrokken bij de voorbereiding van de implementatie?
- Welke doelgerichte acties zijn er ondernomen ter voorbereiding?
- Wie waren de uitvoerende personen?
- Op welke wijze vond de informatie verschaffing plaats? Naar wie is er gecommuniceerd?
- Hoe verliep de beslissing om Ralfi binnen / buiten de groep te gaan uitvoeren?
- Wie waren hierbij betrokken?
- Wat is het in de praktijk geworden? Binnen en/of buiten de groep?
- Op basis van welke argumentatie is de beslissing genomen?

- Wie waren de uitvoerende personen van de praktische invulling van het leesinterventieprogramma?
- Op welke wijze is er draagvlak gecreëerd? Of was er al een hulpvraag aanwezig?
- Op welke wijze zijn de uitvoerende personen ondersteund bij de uitvoering? En door wie?
- Is er regelmatig een (tussen)evaluatie gehouden? Nascholing? Uitwisseling ervaringen? Zo ja, op welke wijze?
- Was dit afdoende?
- Wanneer en op welke wijze zijn de ouders geïnformeerd over de uitvoering van Ralfi op de Wegwijzer? Was dit afdoende?

De implementatie is voornamelijk uitvoerend van opzet geweest. Er is niet eerst een plan op papier gezet. Zoals in vorige vragen al naar voren is gekomen lag er een hulpvraag vanuit de leerkrachten, de leerlingen gaven aan het leesonderwijs saai te vinden en het was nodig om te komen tot een betere doorgaande lijn. In samenspraak met IB en eerst de leerkrachten van groep 4 en later ook groep 3 en 5 is besloten tot groepsdoorbrekend leesonderwijs. Vanuit deze wetenschap heeft de IB-er/ RT-er een cursus gevolgd voor Ralfi en is met die informatie aan de slag gegaan binnen het team. ***Ze heeft voornamelijk in het begintraject veel individuele gesprekken gevoerd met de leerkrachten. Ze heeft zich voornamelijk gericht op de instructie van de werkwijze van de leesmethodieken Ralfi.*** Als de leerkrachten vragen hebben wat betreft de uitvoer van het programma dan kunnen ze bij de IB-er/ RT-er terecht, ook maakt ze samen met de leerkrachten de groepsindeling en bespreken samen de resultaten. Ze is zelf ook bij leerkrachten binnen gelopen om te vragen hoe het gaat. Dit gebeurde aan het begin van het traject wel meer dan aan het einde. ***De leerkrachten zijn gemotiveerd en enthousiast aan het werk gegaan met Connect en later ook met Ralfi. Er hebben geen gezamenlijke evaluatiemomenten plaatsgevonden, dit was achteraf wellicht wel beter geweest.. Er was geen tijdspad uitgezet voor de implementatie, maar terugkijkend is heeft het een jaar in beslag genomen. Ze zou aanraden het eerste half jaar heel intensief aan de slag te gaan en dan om de 8 weken te evalueren. Ook vindt de IB-er/ RT-er het handig om een duidelijk aanspreekpunt te hebben. Ze denkt dan bijvoorbeeld aan de IB-er of leescoördinator.*** Er is ervoor gekozen om in groep 3 na de herfstvakantie te starten met Connect klanken en letters en deze interventieperiode duurt dan tot en met de kerstvakantie. Vanaf januari groep 3 wordt er verder gegaan met Connect Vloeiend lezen. Hier is bewust voor gekozen omdat bij Woordherkenning en Vloeiend lezen allebei de woordherkenning centraal staat, en ook bij allebei gebruik wordt gemaakt van herhaald lezen. Vanaf halverwege groep 4 wordt er overgestapt op het Ralfi lezen.

De frequentie is drie keer in de week en duurt in de praktijk ongeveer 30 minuten per keer. De groepen 3,4 en 5 hebben de leestijden op elkaar afgestemd zodat er kinderen met hetzelfde leesniveau bij elkaar geplaatst kunnen worden. *Er wordt dan gewerkt met een leescircuit.* Er zijn ouders die in de klas komen en met de rest van de klas lezen (bv. Duo lezen) en de leerkracht verzorgt dan binnen of buiten de groep de sessie. De RT-er/ IB-er verzorgt in groep 4 Ralfi helemaal buiten de groep. Het is praktisch makkelijker realiseerbaar en op deze wijze worden de leerkrachten wat ontlast. De ouders zijn geïnformeerd over Ralfi middels extra aanvullende informatie bij het hulpplan die geschreven wordt bij risicoleerlingen. Dit vindt de IB-er/ RT-er eigenlijk niet afdoende en dit wil ze ook als onderdeel van de evaluatie meenemen. ***Petra raadt aan een goede informatiebrief voor de ouders te maken en aan het begin van het schooljaar bij de ouderavond ook aandacht aan te laten besteden door bijvoorbeeld de IB en RT-er een presentatie te laten geven.***

Evaluatie van het implementatietraject

- Op een schaal van 0 – 10: hoe geslaagd vind jij het implementatietraject op de Wegwijzer? Argumentatie

- Als de school dit traject opnieuw zou doormaken. Wat zou je dan meenemen?
- Wat zijn volgens jou sterke elementen geweest bij de implementatie van Ralfi op de Wegwijzer?
- Welke valkuilen zijn jullie tegengekomen? Wat had er volgens jou anders aangepakt kunnen worden?

De IB-er/ RT-er geeft de implementatie van Ralfi binnen de Wegwijzer het cijfer zeven. Alle betrokkenen zijn positief. De kinderen zijn enthousiaster over het lezen en hebben een betere leesmotivatie. De IB-er/ RT-er is nu bezig de balans op te maken wat Ralfi de school gebracht hebben en heeft daarvoor ook gesprekken met de leerlingen uit de verschillende groepen gevoerd en de kinderen waren overwegend positief. De leerkrachten zijn tevreden en voelen meer handelingsbekwaam en zien er betere cijfers voor terug. Ook vanuit de directie zijn er positieve geluiden te horen. Wat betreft de drie punten die nog over zijn van de schaal is dat er nog een verbetering te realiseren is wat betreft voortgaande evaluatie, inhoudelijke de teksten meer synchroon laten lopen met de teksten die in de klas behandeld worden, beter de inhoudelijke uitvoering van Ralfi bewaken. Nu blijkt dat er leerkrachten zijn die een eigen invulling van het programma zijn gaan maken. Dit merk ze uit de opmerkingen van kinderen maar ook als ze zelf met de kinderen aan het werk is.

Positieve punten die de IB-er/ RT-er mee zou willen nemen in een volgend implementatietraject zijn het individuele contact met de leerkrachten. Ze zou opnieuw de leerkrachten intensief betrekken bij de uitvoering, investeren in het contact met elkaar. Ook de indeling op basis van de toetsresultaten gezamenlijk indelen en daarna nabespreken is ook iets wat haar betreft behouden zou blijven.

Valkuilen bij de implementatie bij de Wegwijzer is dat er geen gezamenlijke evaluaties hebben plaatsgevonden. Op eenduidige wijze instructie verzorgen is een verbeterpunt en daar zou ze nu meer tijd ingestoken hebben. Ze denkt dan aan de introductie door middel van een studiemiddag en dan de leerkrachten alvast op elkaar laten oefenen. Steek vooral in het begin veel tijd en energie in de coaching van de leerkrachten en zorg ervoor dat de routines goed ingeslepen worden. Zorg ook dat de inhoud goed bewaakt wordt en dat er geobserveerd wordt in de werkwijze van de leerkrachten. In het begin zou ik zorgen dat de RT er en IB er de inhoud bewaken op een later moment zou ik beginnen met collegiale consultatie.

Nu bijna drie jaar later

- Hoe ziet de organisatie van Ralfi binnen de school er nu uit?
- Wat is er overgebleven vanuit het implementatietraject? En welke veranderingen hebben er plaatsgevonden?
- Hoe loopt het Ralfi programma nu binnen de school vind jij? Loopt het nu zoals het de bedoeling was bij de implementatie denk je?
- Is er sprake van borging van afspraken wbt Ralfi? Zo ja, Op welke wijze? Nee: wat zou jij graag willen zien?
- Hoe denk je dat het draagvlak van Ralfi binnen de school is bij de betrokkenen?
- Wat vind jij nu bijna drie jaar later dat Ralfi binnen de school/klas heeft opgeleverd?
- Hoe gaan jullie nu verder?

Bij groep 4 verzorgt de IB-er/ RT-er op dit moment de instructie van Ralfi buiten de groep vanwege organisatorische en praktische redenen. In de bovenbouw is er geen sprake van dezelfde leestijd en vindt er weinig of geen leesinstructie in de groep plaats. De IB-er/ RT-er verzorgt dan nog bij een klein groepje de instructie middels Ralfi. Bij alle groepen vindt er geen klassikale leesinstructie plaats. Er is nog geen sprake van borging van afspraken maar daar hebben ze nu wel een eerste start meegemaakt. Ze geeft aan dat dit wel wat laat is.

Er zijn geen vastomlijnde criteria voor plaatsing in Ralfi. Er wordt per keer gekeken welke kinderen geplaatst worden.

Als signalering worden de toetsen van het Protocol voor Leesproblemen en Dyslexie genomen. In november groep 4 wordt ook nog tussentijds de AVI toets afgenomen omdat anders de periode zo lang wordt, van juli groep 3 naar januari groep 4.

Er wordt per keer gekeken of een kind de extra leesinterventie met behulp van Ralfi nodig heeft. Hier zit geen maximumperiode aan. Het kan dus zijn dat een leerling van groep 4 tot en met groep 7 hulp krijgt met deze methodieken. Ze merkt dat leeszwakke kinderen sneller profiteren van de extra

leesbegeleiding van Connect en Ralfi dan de dyslectische kinderen. ***Als ze kijkt naar afzonderlijke periodes dan zie je veel kinderen vooruitgaan wanneer ze de extra leesbegeleiding ontvangen.***

Zodra leerlingen er weer uitgehaald worden zijn er toch wel een aanzienlijk deel die weer terug vallen.

De leesresultaten over het algemeen zijn beter geworden. Het aantal risicolezers zijn de afgelopen drie jaar afgenomen en ook blijven de risicolezers minder achter wat betreft niveau dan de 'gemiddelde' lezer. Concrete cijfers kan ze nog niet noemen, ze zijn nog midden in het evaluatietraject waarbij de leesresultaten op de lange termijn meegenomen zullen worden.

Het leesimplementatietraject van Ralfi is niet vastgelegd op papier. De IB-er/RT-er geeft aan dat de afspraken een stuk helderder kunnen en dat deze vastgelegd gaan worden nadat ze klaar zijn met het evaluatietraject waar ze nu in zitten. ***De IB-er/RT-er raadt aan om na het implementatiejaar tijd vrij te maken voor de borging van de regels en afspraken die er met elkaar gemaakt zijn.***

Op de Wegwijzer zijn we nu druk bezig met de evaluatie van de afgelopen drie jaar wat betreft de inhoudelijke uitvoering van Ralfi, daar worden de behaalde leesopbrengsten bij betrokken. Vanuit deze evaluatie willen ze gemaakte afspraken gaan borgen (Maas, 2010)

Met dank aan Petra Maas, die het gesprek voorbereid en uitgewerkt heeft.